

วาระทางสังคม

เอกสารประกอบการสัมมนา

“การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้”

วันที่ 7-8 พฤศจิกายน 2550

ณ. ห้องจูปีเตอร์ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ กรุงเทพมหานคร

ISBN 978-974-299-114-2

จัดทำโดย :

คณะทำงานวาระทางสังคม

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สนับสนุนการจัดพิมพ์ :

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

ออกแบบปกและรูปเล่ม :

พินิจ หิรัญศิริสมบัติ มือถือ 081-8692997

พิมพ์ที่ :

บริษัท แปลน พรินท์ติ้ง จำกัด โทร. 0 2587 1377

คำนำพุดพิพพ์

เป็นเวลาเกือบ 4 ปีที่ประเด็นความไม่สงบในภาคใต้ ปรากฏเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์และสื่อทุกชนิดแทบทุกวันอย่างต่อเนื่อง แม้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามจะชี้แจงว่าสถานการณ์ต่างๆ ค่อยๆ ดีขึ้น แต่คนจำนวนมากที่ติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เองกลับไม่มีความมั่นใจในข้อสรุปดังกล่าว จำนวนคนที่บาดเจ็บและเสียชีวิต รวมทั้งทรัพย์สินที่เสียหายเพิ่มขึ้นในแต่ละวันเป็นเครื่องยืนยันความไม่มั่นใจดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

ทำไมการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในภาคใต้ที่ผ่านมา จึงยังไม่สามารถบรรเทาหรือเยียวยาปัญหาดังกล่าวได้..... หรือเราทุ่มเทความพยายามต่างๆ ไม่เพียงพอ

หากพิจารณาจากทรัพยากรต่างๆ ที่ภาครัฐได้ทุ่มเทตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามาอาจกล่าวได้ว่าภาครัฐได้ทุ่มเทความพยายามอย่างเต็มที่แล้วเพื่อรับมือกับปัญหาดังกล่าว ประเด็นก็คือ เราได้แก้ไขปัญหาอย่างถูกทางแล้วหรือไม่

ปัญหาส่วนใหญ่เราอาจใช้ประสบการณ์และความรู้ที่มีอยู่ เพื่อตัดสินใจเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาได้โดยไม่ยากนัก แต่ปัญหาที่มีความซับซ้อนเช่นกรณีความไม่สงบในภาคใต้ ความรู้ที่มีอยู่อาจไม่เพียงพอและนำไปสู่ความผิดพลาดในการแก้ไขปัญหาได้ และที่ผ่านมาเรามีรูปธรรมการแก้ไขปัญหาหลายกรณีที่สะท้อนความผิดพลาดดังกล่าว

ทุกคนฝันอยากเห็นสถานการณ์ในภาคใต้คืนสู่สันติสุขโดยเร็ว และนำสุขภาวะคืนสู่พี่น้องประชาชนทุกคน ผันดังกล่าวจะเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อเราใช้สติและปัญญาในการแก้ไขปัญหา ปัญญาจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการจัดการให้เกิดความรู้จริงเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อรู้เหตุแห่งปัญหาแล้ว การหาทางออกจึงไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ในฐานะองค์กรหนึ่งที่มียุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการความรู้เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นของระบบสุขภาพ มีความยินดีอย่างยิ่งที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนการขับเคลื่อนกลไกจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะในพื้นที่ภาคใต้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ก้าวข้างหน้าจะเป็นก้าวที่นำไปสู่ฝันของทุกคนที่เป็นจริงในระยะเวลาอันใกล้ต่อไป

(นายแพทย์ พงษ์พิสุทธิ์ จงอุดมสุข)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข(สวรส.)

วาระทางสังคม กรณี 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ราณี หัสสรังสี

คณะทำงานวาระทางสังคม

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หากนิยามสุขภาพอันหมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณนั้น สุขภาวะในมิติทั้ง 4 เชื่อมโยงสัมพันธ์ และเป็นปัจจัยต่อกัน เช่น เมื่อพูดถึงสุขภาวะทางสังคม ย่อมมีองค์ประกอบ แห่งสุขภาวะทางกาย ทางจิตและทางจิตวิญญาณเชื่อมโยงอยู่ด้วย สุขภาวะทางสังคม หมายถึง สุขภาวะที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันด้วยดีของกลุ่มคน (ประเวศ วะสี, สุขภาพสังคม สุขสังคมสันติภาพ, สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ, 2545)

สถานการณ์ใน 3 จังหวัดภาคใต้ กำลังอยู่ในช่วงวิกฤตอย่างยิ่ง ความรุนแรงที่เกิดขึ้นใน 3 จังหวัดภาคใต้กำลังเป็นอุปสรรคต่อสุขภาพ ไม่เพียงในขอบเขต 3 จังหวัดเท่านั้น แต่กระทบถึงสุขภาพของสังคมไทยโดยรวม

Johan Galtung นักสันติวิธีเชิงวิพากษ์ได้จัดประเภทความรุนแรงที่เกิดขึ้นในโลกเป็นความรุนแรงทางตรง (Direct violence) คือความรุนแรงที่มีตัวบุคคลเป็นผู้กระทำเห็นได้ชัด ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural violence) คือตัวโครงสร้างนั่นเองเป็นที่มาของความรุนแรง มิใช่ตัวบุคคลเป็นเหตุ ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural violence) คือความคิดความเชื่อในสังคมที่ทำให้ความรุนแรงในสังคมรูปแบบต่างๆ กลายเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับอยู่ด้วย หรือยอมรับได้ หรือกระทั่งเห็นเป็นความถูกต้องไปในที่สุด

ความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือความอยุติธรรมในสังคมมักเป็นที่มาของความรุนแรงที่มองเห็นชัด ในขณะที่ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นตัวแปรสร้างความชอบธรรมให้กับความรุนแรงดังกล่าว (Legitimizing factor) ความรุนแรงในแต่ละระดับมีความสลับซับซ้อนอยู่ในตัว เช่น ความรุนแรงเชิงโครงสร้างเป็นผลรวมของความสัมพันธ์ระหว่างความไม่เสมอภาคทางอำนาจทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม ในเวลาเดียวกัน ส่วน 'วัฒนธรรม' ของแต่ละสังคมก็ได้หยุดนิ่งตายตัว หรือเป็นเนื้อเดียวกันแนบสนิท

สิ่งที่น่าสนใจคือ งานศึกษาวิจัยจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก ล้วนชี้ว่าตัวแปรที่ทรงพลังสูงสุดในการอธิบายปรากฏการณ์ความรุนแรงในสังคมคือ ขนาดของช่องว่างของรายได้และความมั่งคั่ง ระหว่างคนรวยกับคนจน นอกจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบไปด้วยแล้ว สันติภาพ เชิงวิพากษ์ยังตั้งคำถามด้วยว่า โครงสร้างของโลกเช่นที่เป็นอยู่ขณะนี้รองรับ ด้วยความเชื่อในลักษณะใด การวินิจฉัยโรค 'ความรุนแรง' เช่นนี้จะทำให้ทั้ง คาดเดอนาคตของโรคภัย ตลอดจนทั้งวิธีการในการรักษาโรคได้พร้อมกันไป หมายความว่า หากจะมุ่งแก้ปัญหาความรุนแรงและสร้างสันติภาพในระดับสังคม คงต้องให้ความสนใจกับความรุนแรงในระดับต่างๆ ยิ่งกว่าจะใส่ใจกับความรุนแรงทางตรง ที่มีตัวบุคคลเป็นผู้กระทำเท่านั้น เพราะคงต้องตั้งคำถามเกี่ยวกับความอยุติธรรมในสังคม ซึ่งเป็นที่มาของความรุนแรงส่วนหนึ่ง และความเชื่อที่ทำให้ทั้งพฤติกรรมรุนแรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้างดำรงอยู่ได้ สันติภาพเชิงวิพากษ์คิดถึงการรักษา 'โรคความรุนแรง' ด้วยการเริ่มต้นจาก การวิพากษ์ทั้งความอยุติธรรมในสังคม และวัฒนธรรมความเชื่อที่ปกป้อง หนุนเสริมให้ความชอบธรรมกับโครงสร้างดังกล่าว ก่อนที่จะหาทางผลักดันให้สังคมเลือกหนทางสู่สันติชนิตที่ทั้งเป็นธรรมและไร้ความรุนแรงไปพร้อม ๆ กัน¹

¹ ช้างใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อุปลักษณ์สุภาพ สันติภาพเชิงวิพากษ์, การประชุมประจำปี สวรศ. 2545

ปัญหาภาคใต้วันนี้แม้มีรากปัญหามาจากประวัติศาสตร์ย้อนกลับ
ไปนับได้ร้อยปี แต่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ บริบทของปัญหาภาคใต้ได้
เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง การที่สังคมปัจจุบันเชื่อมโยงกัน มีผลกระทบถึงกัน
จึงเป็นสังคมที่ซับซ้อนมีหลายมิติ Multinational Dynamic ความซับซ้อนที่
เกิดขึ้นเกินกว่าการอธิบายปัญหาจากปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง ใน
ระบบที่เชื่อมโยงกันนี้ อะไรที่เกิดขึ้นเพียงชนิดเดียวในระบบที่ห่างไกลออกไปนี้
ส่งผลกระทบกระเทือนอย่างใหญ่โตในที่อื่น สถาบันต่าง ๆ ในสังคมซึ่งเป็น
สถาบันแบบเก่านี้ไม่สามารถเผชิญกับสภาพใหม่ซึ่งซับซ้อนและยากได้ ดังนั้น
จึงต้องทำให้สังคมเข้มแข็ง สามารถที่จะรับมือความสลับซับซ้อนเหล่านี้ได้²

เช่นเดียวกัน สุรชาติ บำรุงสุข ได้กล่าวไว้ในการสัมมนาเรื่องไฟใต้ :
ภูมิหลัง วิฤต และทางออก ซึ่งจัดโดยสถาบันเอเชียว่า “สถานการณ์โลก
ปัจจุบันมีความขัดแย้งระหว่างโลกตะวันตกและโลกอิสลาม ดำรงอยู่เป็นหนึ่ง
ปัญหาหลักของเสถียรภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ และผลจากความ
ขัดแย้งเช่นนี้ สามารถส่งผลกระทบต่อการเมืองภายในและต่อความสัมพันธ์
ระหว่างประชาชนต่างศาสนาวัดมนธรรมภายในรัฐได้”

คณะทำงานวาระทางสังคม เริ่มติดตามกรณี 3 จังหวัดภาคใต้ เมื่อจัด
กิจกรรมโครงการเมล็ดพันธุ์สันติภาพเพื่อเด็กอิรัก โดยร่วมกับมูลนิธิสันติภาพ
และวัฒนธรรม จัดเวที “คนตัวเล็ก ๆ คุยกันเรื่องสันติภาพ” สนทนากับ ชัยวัฒน์
สถอนันท์ นักวิชาการด้านสันติภาพ ได้แสดงความวิตกเกี่ยวกับความรุนแรง
ในภาคใต้ (เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2547) ว่า “เหตุการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้ ในปี 2546
เป้าหมายของการฆ่าเกือบจะกล่าวได้ว่ามีกลุ่มเดียวคือตำรวจ (หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ)
ไม่สนใจความเป็นมุสลิมหรือพุทธ ต้นปี 2547 เกิดเหตุการณ์บุกค่ายทหารและ
ฆ่าทหาร ประมาณวันที่ 22 หรือ 24 มกราคม 2547 ภาพได้เปลี่ยนไปอีก

² ประเวศ วะสี, โครงสร้างที่ 3 ในการปฏิรูปสังคมไทยในศตวรรษหน้า, การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า
ประจำปี 2542

มีการฆ่าพระและเด็กในลักษณะถูกฟันจากข้างหน้า การฆ่าในขณะประชิดตัวนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงอะไรบางอย่าง

ในอดีตความขัดแย้งและความรุนแรงที่มีนั้น เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนซึ่งเป็นการปะทะกันในแนวตั้งที่อยู่บนฐานของความสมานฉันท์ในระดับแนวราบ คือชาวบ้านทั้งพุทธ มุสลิมยังอยู่ร่วมกันได้ แต่ดาบที่ฟันพระภิกษุได้ฉีกสายสัมพันธ์ในแนวนอน สิ่งที่รัฐบาลทำก็ยิ่งเป็นการฉีกหนักเข้าไปอีก การใช้กำลังไม่สามารถจัดการให้เกิดความสมานฉันท์นี้ได้อีกต่อไป ฝ่ายสังคม โดยมือของศาสนิกต่างศาสนาที่ร่วมกัน จะสร้างความสัมพันธ์นั้นกลับคืนมาได้”

การริเริ่มโครงการร่วมศึกษาหาความจริงกรณีภาคใต้ ของคณะทำงานวาระทางสังคม ในตอนแรกนั้นเริ่มต้นจากความรู้สึกลึกซึ้งห่วงใยต่อพี่น้องประชาชนใน 3 จังหวัดภาคใต้ แต่ก็มีคำถามใหญ่อยู่ในใจว่า “พวกเราคนนอกจะไปทำอะไรได้?” สิ่งแรกที่เราคิดว่าต้องทำ คือการเรียนรู้จากพื้นที่ภายหลังจากการปฏิบัติงานและศึกษาหาความจริงในระยะเวลา 6 เดือน (ตั้งแต่กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2547) เมื่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สนับสนุนเงินทุนในช่วง 2 เดือนหลังคือ มิถุนายน-กรกฎาคม มีผลให้การทำงานของคณะทำงานฯ ในเรื่องภาคใต้เป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น ทำให้การตอบคำถามเริ่มหนักแน่นชัดเจนว่าในขอบเขตของชุมชนและภาคใต้ แม้เราจะเป็น ‘คนนอก’ แต่ในขอบเขตของประเทศไทย เราเป็น ‘คนใน’ บรรยายากาศของเวทีสาธารณะเรื่อง “สถานการณ์ใต้ : อะไรคือปัญหา? อะไรคือทางออก?” เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2547 ได้ยืนยันความเป็น ‘คนใน’ ของคนที่อยู่ในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ดังมีผู้สรุปในที่สัมมนาว่า “ทุกคนเริ่มคิดว่าปัญหาภาคใต้เป็นปัญหาของทุกคนแล้ว” และข้อมูลหลาย ๆ ส่วนก็ชี้ชัดเช่นนั้น

การสัมมนาเรื่อง “สถานการณ์ใต้ : อะไรคือปัญหา? อะไรคือทางออก?” เป็นความพยายามของคณะผู้จัดที่จะบอกสังคมไทยและผู้นำอำนาจรัฐให้

ความสนใจ เหตุปัจจัยของความรุนแรง หรือความขัดแย้งต่างๆที่เป็นที่มาของความรุนแรง มิใช่ขึ้นอยู่กับเพียงความเชื่อเดียวว่า เป็นเรื่อง 'แบ่งแยกดินแดน'

ในขณะที่ภาคประชาสังคมกำลังแสวงหา 'คำอธิบาย' ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากมุมมองหลากหลาย เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองสถานการณ์ภาคใต้ผ่านแว่น 'กบฏชาวนา' ว่าเป็นการลุกขึ้นสู้อย่างเป็นไปเอง ของคนไร้อำนาจที่คับแค้นใจ การที่บางคนในภาครัฐจะดูปักใจกับ 'คำอธิบาย' เดียวที่ว่า ปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นเป็นเพราะมี 'กลุ่มวัยรุ่นหลงผิด' และ 'ครูสอนศาสนาบางคน' ที่มุ่งสถาปนารัฐปัตตานีอิสระขึ้น หรือมุ่งประเด็นไปที่ขบวนการก่อการร้าย ถ้าเข้าใจในกรอบคิดอย่าง 'ตำรวจ' ว่ามีผู้ร้าย หนทางแก้ปัญหาก็จะอยู่ที่การจับกุมหรือกำจัด 'ผู้ร้าย' ให้หมดไปเท่านั้น การปักใจเชื่อเช่นนี้ทำให้การแก้ไขปัญหาความรุนแรงใน 3 จังหวัดด้วยหนทางการเมืองถูกบดบังด้วยแนวทางการใช้ความรุนแรงทางการทหาร การแสวงหาหนทางแก้ปัญหความรุนแรงด้วยสันติอย่างยั่งยืนที่ให้ความสำคัญกับสาเหตุเชิงโครงสร้างในสังคมย่อมเป็นไปได้ยาก

ดังนั้น การมี 'คำอธิบาย' ปรากฏการณ์ความรุนแรงที่หลากหลายอาจนำไปสู่ทางเลือกต่างๆในทางการเมือง เพื่อเผชิญกับปัญหาความรุนแรงในปัจจุบันได้ การศึกษาหาความจริงกับการเสริมสร้างสุขภาวะ จึงเป็นสองด้านของเหรียญเดียวกัน ในการคลี่คลายสถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้ แต่เพียงการไม่ยอมให้สังคมถูกครอบงำอยู่ด้วยคำอธิบายชุดเดียว มิใช่สิ่งประกันว่าทางเลือกที่อาจปรากฏขึ้นจะเป็นไปในทางที่เมตตา อาหาร และเป็นสันติวิธียิ่งขึ้น ยังต้องขึ้นต่อการต่อสู้กับการเห็นผู้คนซึ่งผิดแผกแตกต่าง เป็นอะไรบางอย่างที่ไม่ใช่ 'คนไทย' หรือกระทั่ง 'ไม่ใช่มนุษย์' ด้วยซ้ำ อันทำให้การใช้ความรุนแรงต่อ 'พวกนั้น' เป็นไปได้และเป็นที่ยอมรับได้ในสังคมไทยทั่วไป³

³ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์,ฟ้าเดียวกัน, กรกฎาคม-กันยายน 2547

การทำงานสร้างความสัมพันธ์ระดับแนวราบ ประชาชนกับประชาชน สร้างกิจกรรมร่วมกันในชุมชน จะเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ ‘คนรู้จักกัน’ มากขึ้น ลดทอนอคติให้น้อยลง อันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การสร้างทางเลือกและแสวงหาทางออกร่วมกับคนในพื้นที่

ในขอบเขตท้องถิ่น คณะทำงานวาระทางสังคมและพันธมิตรพบว่า เราเป็น ‘คนนอก’ ที่มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องราวภายในชุมชนน้อยมาก โดยเฉพาะเรื่องชนชาติมลายูใน 3 จังหวัดภาคใต้ จากการสัมมนาแลกเปลี่ยนกับ คนในพื้นที่และการสัมมนาที่กรุงเทพฯ หลาย ๆ ครั้ง พบว่า ในฐานะคนนอก ชุมชนจะต้องสร้าง กระบวนการทำงานและการเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชนให้ หลากหลายและครอบคลุม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ท่ามกลางความซับซ้อนของสถานการณ์ที่ยากต่อการเข้าใจ อาจเพราะ ความเคยชินเก่า ๆ และบางส่วนก็เพราะมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง จำเป็นต้องสร้าง “โครงสร้าง” ของการแก้ปัญหาที่ยาก ที่เรียกว่า “สามเหลี่ยม เขี่ยอนูเขา” ประกอบด้วย 1.การทำงานสร้างความรู้ (งานวิชาการ) 2.การ เคลื่อนไหวทางสังคม และ 3.การเชื่อมต่อกับทางการเมือง⁵ กิจกรรมงาน ประสานคนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีความคิดแตกต่างให้มี โอกาสเรียนรู้เข้าใจกัน เป็นกิจกรรมแรก ที่จะลงมือปฏิบัติการในลักษณะ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งจะเป็นแนวทางให้เราเข้าใจสังคมและวัฒนธรรม 3 จังหวัดชายแดน ภาคใต้ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่มีความขัดแย้งรุนแรง โดยคาดหวังว่า

⁵ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, คำนำ, หนังสือความรู้และความไม่รู้ 3 จังหวัดชายแดนใต้, แผนงานร่วมศึกษาเสริมสร้าง สุขภาวะ กรณี 3 จังหวัดภาคใต้ คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸ วาระทางสังคม

ข้อมูล ความรู้ที่ได้รับจะเป็นส่วนสำคัญทำให้เห็นปัญหาชัดเจนมากขึ้น อันจะนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง และเห็นคนเป็น 'คน' มากขึ้น

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคนที่หลากหลาย

นอกจากนั้นการทำงานนอกพื้นที่หรือสังคมใหญ่ก็เป็นเรื่องจำเป็น เพราะภายนอกพื้นที่ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในพื้นที่ เช่น กระบวนการกำหนดนโยบาย วัฒนธรรมการใช้อำนาจของผู้มีอำนาจรัฐ และกระบวนการสร้างความเห็นสาธารณะ ในฐานะที่เป็น 'คนใน' สังคม องค์การวิชาการทั้งนอกและในสถาบันอุดมศึกษา องค์การพัฒนาเอกชน องค์การประชาชนต่าง ๆ จำเป็นต้องร่วมมือกันเพื่อเปิดพื้นที่ทางความคิด ให้ข้อมูล ทศนะ และสมมติฐานที่หลากหลายได้มาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน สร้างการเรียนรู้ของสังคมร่วมกัน และการมีส่วนร่วมของสาธารณชน ในการหาทางแก้ปัญหาพื้นที่ชายแดนภาคใต้อย่างสันติวิธี

ดังนั้นวาระสำคัญของสังคม กรณี 3 จังหวัดภาคใต้ ขณะนี้คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคนที่หลากหลาย สร้างความตระหนักต่อสังคม ถึงความสำคัญและความจำเป็นในการใช้สันติวิธี เพราะสันติวิธีเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการ เป็นแนวทางจัดการแก้ไขปัญหาสังคม การเมือง ให้เห็นทางออกทางการเมือง เพื่อนำสู่สุขภาวะ 3 จังหวัดภาคใต้

กระบวนการทำงาน

กระบวนการทำงานของคณะทำงานวาระทางสังคม จึงเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ ท่ามกลางการเคลื่อนไหวทางสังคม พร้อม ๆ กับการสร้างเครือข่ายพันธมิตร การทำงานจึงมีทั้งปฏิบัติและทฤษฎี ทำ อ่าน คิด (Praxis)

วิธีการทำงานด้านสุขภาพ:

- เสริมสร้างความสัมพันธ์ระดับแนวหน้า ระหว่างประชาชนกับประชาชนโดยสร้างกระบวนการทำงานและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและคนในชุมชนกับคนนอกชุมชนเชื่อมโยงเอาหัวใจของความเป็นมนุษย์เข้ามาสัมผัสกัน เพื่อลดทอนอคติและอคติ
- จัดโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างประชาชนกับประชาชนและประชาชนกับระดับนโยบายถึงวิธีการสร้างสุขภาพในสังคม 3 จังหวัดภาคใต้

คณะทำงาน

1. **เครือข่ายผู้หญิงเพื่อสันติภาพ**เกิดจากการรวมตัวกันของผู้หญิงในนามบุคคล และองค์กรที่หลากหลาย ซึ่งห่วงใย และมีเจตจำนงแน่วแน่ที่จะมีส่วนร่วมตามศักยภาพและกำลังของตนเองในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นใน 3 จังหวัดภาคใต้ จะทำงานกับผู้หญิงและเด็ก ซึ่งต้องเผชิญปัญหาทั้งทางชีวิต ความเป็นอยู่ อาชีพ และทางจิตใจอย่างมาก ร่วมกันคิดหาแนวทางการให้ความช่วยเหลือ และหาแนวทางการแก้ปัญหาทั้งเฉพาะหน้าและระยะยาว ทั้งในส่วนของปัจจัยเพื่อการดำรงชีวิต และการสร้างความรู้ความเข้มแข็งในการต่อสู้กับการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งเรื่องทางกฎหมาย การได้รับความคุ้มครองจากรัฐ การฝึกอาชีพ การเยียวยาทางจิตใจ การสร้างความเข้าใจจากชุมชนและสังคม เป็นต้น

เครือข่ายผู้หญิงเพื่อสันติภาพ ต่อมาได้ปฏิบัติงานเป็น เครือข่ายผู้หญิงเพื่อความก้าวหน้าและสันติภาพ

2. คณะวิจัยนิเวศวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นคณะที่มีแนวคิดและประสบการณ์จากการทำงานวิจัย โครงการอบรมและวิจัยเชิงปฏิบัติการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและชาติพันธุ์ โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จะเป็นคณะที่ทำงานร่วมกับชาวบ้าน นักพัฒนา และนักวิชาการ ในการศึกษาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรม 3 จังหวัดภาคใต้ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่มีความขัดแย้งรุนแรง และการศึกษาศักยภาพท้องถิ่นเพื่อสร้างสุขภาวะใน 3 จังหวัดภาคใต้ ข้อมูลความรู้ที่ได้จากงานวิจัย และจากการทำงานร่วมกับนักวิจัยท้องถิ่นนี้ สามารถเชื่อมโยงเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญ ให้ภาพรวมของท้องถิ่นที่เอื้อให้กับการทำงานร่วมกับส่วนอื่น ๆ ของโครงการทั้งหมดได้

ต่อมาได้เชื่อมโยงกับนักวิชาการในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ เป็นคณะวิจัยท้องถิ่นศึกษา

3. เครือข่ายความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย เป็นเครือข่ายนักวิชาการที่ทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษานักศึกษา ผู้นำชุมชนต่าง ๆ ได้สามารถรวมความคิดกันแก้ปัญหา 3 จังหวัดภาคใต้ เป็นทางเลือกที่สาม ส่งเสริมนักวิชาการรุ่นใหม่ในการศึกษา วิจัยประเด็นที่ช่วยคลี่คลายปัญหา ช่วยคลี่คลายความหวาดระแวง และประการสำคัญ ช่วยคลี่คลายความมุงมาดปรารถนาของการใช้กำลัง ร่วมสังเคราะห์ความรู้ และส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนกับส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงวิเคราะห์ข้อมูล และเผยแพร่ออกสู่สังคมวงกว้าง เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมในการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

4. สำนักเลขานุการคณะทำงานวาระทางสังคม ทำหน้าที่บริหารจัดการโครงการ และประสานงานส่วนกลาง กับเครือข่ายต่าง ๆ ที่ทำงานเรื่อง

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 11

3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดจนการจัดการความรู้ของคณะทำงาน และการจัดเวทีความรู้เพื่อเผยแพร่ วรรณคดีเคลื่อนไหวทางสังคม ร่วมกับคณะทำงาน และพันธมิตรต่าง ๆ ในสังคม

ความรู้กับการเคลื่อนไหวทางสังคมในมิติสังคมวัฒนธรรม

การทำงานของคณะทำงานวาระทางสังคม กรณี 3 จังหวัดภาคใต้ ในปีต่อมาได้พัฒนาเป็นแผนงานร่วมศึกษา หาความจริง เสริมสร้างสุขภาวะ กรณี 3 จังหวัดภาคใต้⁴ อาจกล่าวได้ว่า เป็นกลุ่มที่มองปัญหาเชิงโครงสร้างที่เน้นสังคม นิเวศวัฒนธรรม คณะทำงานฯ สนใจความเปลี่ยนแปลงระดับจุลภาค เชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลงระดับมหภาคที่กระทบผู้คนตัวเล็กตัวน้อยในชุมชนท้องถิ่น 3 จังหวัดภาคใต้ การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสติปัญญา และความคิดร่วมกับคนท้องถิ่นและผู้คนในสังคมไทยผ่านการทำงานในพื้นที่ และการจัดเวทีเสวนาสาธารณะ ทำให้มีความชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ แม้จะมีความจำกัดในหลาย ๆ ประการ ดังจะกล่าวต่อไป

การสรุปสาระสำคัญ การประชุมเชิงปรึกษาหารือทางวิชาการ เรื่องมหาวิทยาลัยกับปัญหาความรุนแรงภาคใต้ : การปรับบทบาทที่จำเป็น (17 กรกฎาคม 2547)

การทำความเข้าใจในความซับซ้อนของปัญหาเป็นสิ่งจำเป็น มหาวิทยาลัยควรพัฒนาโครงการที่มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและส่งเสริม การเรียนรู้ และสร้างความเข้าใจ

⁴ แผนงานร่วมศึกษาหาความจริง เสริมสร้างสุขภาวะ กรณี 3 จังหวัดภาคใต้ เป็นชื่อแผนงาน ที่เสนอขอทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ต่อมาพบว่า "หาความจริง" ในชื่อแผนงาน อาจทำให้ผู้คนเข้าใจผิด หวาดระแวง สงสัยจากฝ่ายต่างๆ ได้ว่า จะไปสืบหาความลับ มิได้เข้าใจในความหมายเชิงวิชาการ จะทำให้การทำงานมีอุปสรรคมากยิ่งขึ้นไปอีกเมื่อปฏิบัติงานในพื้นที่ นำไปใช้เขียนใบเสร็จ หรือแนะนำตัว ติดต่อประสานงานต่าง ๆ จึงได้ตัดคำนี้ออก

กรณีภาคใต้ กลุ่มนักวิชาการควรช่วยกันตั้งคำถามให้ดัง ๆ เพื่อคนไทย
จะได้เข้าใจว่า

- รัฐบาลกำลังแก้ปัญหอะไร?
- การปราบที่ว่ำนั้นจะไปปราบอะไร?
- ข้อขัดแย้งที่ทำให้เกิดความไม่สงบนั้นคืออะไร? เราเข้าใจ
ตรงกันหรือไม่?
- การแบ่งแยกดินแดนที่กล่าวอ้างกันนั้นมีจริงหรือไม่
- ในข้อเท็จจริงมี แต่มีแค่ 1-2 % ดังนั้นถ้าจะปราบก็จะปราบ 1-2 %
นี้ใช่หรือไม่
- หรือว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นความขัดแย้งทางการเมือง
(political conflict) ใช่หรือไม่?
- การนำกำลังทหารลงไปมากมาย เพื่อไปแก้ความขัดแย้งที่เป็นการ
เมือง (political conflict) ใช่หรือไม่?
- หรือว่าใครที่ขัดแย้ง เห็นไม่ตรงกับรัฐบาลก็จะปราบให้หมดไปด้วย
- การตัดสินใจของตนเอง (Self Determination) ไม่ว่าจะเป็นคนมุสลิม
พุทธ มอญ มีความเสียหายหรือไม่
- หากเห็นว่าเสียหาย อยากให้ดูกรณีของอินเดีย ปากีสถาน
บังคลาเทศ จะเห็นว่าไม่ใช่การปราบ โดยอ้างว่าเพราะเขาต้องการ
แบ่งแยกดินแดน ซึ่งจนถึงตอนนี้ก็ยังมองไม่ออกเลยว่า 3 จังหวัด
ชายแดนจะแบ่งออกไปทางไหนได้

การแลกเปลี่ยน

- คนไทยมีปัญหากับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และยังมีปัญหา
กับความหลากหลายทางแนวคิด หากเราเข้าใจในสภาพความ
ต่างกันได้ เราไม่ต้องมานั่งคุยกันเลยว่าจะไปช่วยแก้ปัญหาให้คนได้

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 13

- ได้อย่างไร เชื่อว่าเขาแก้กันเองได้ และไม่ได้ต้องการความช่วยเหลือจากใคร ขอแค่คนอื่น ๆ เข้าใจ แสดงความเป็นเพื่อนก็พอแล้ว
- ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการความสงบ สิ่งที่เราสร้างขึ้นมาเป็นข่าวกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ที่เป็นคนละเรื่อง ยิ่งสร้างกระแสเงินทุนยิ่งลงไปมาก จนเป็นหมื่นล้าน เงินยิ่งมาก ความรุนแรงก็ยิ่งมาก
 - การวิจัยมีส่วนสำคัญ ต้องทำการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในรากปัญหา และนำไปสู่กระบวนการแก้ปัญหา การคิดแก้ปัญหาต้องคิดทั้งแบบนอกกรอบ ย้อนศร จะช่วยแก้ปัญหาได้ตรงจุดและชัดเจนมากขึ้น
 - ปัญหาภาคใต้นี้ยากขึ้นเรื่อยๆ ยิ่งนานไป คนยิ่งสนใจน้อยลง ไม่อยากไปอยู่มากขึ้น สอบได้ แต่ไม่ไปเรียนเป็นพัน การสื่อสารในบ้านเรามีแต่การให้ข่าวด้านลบ คนไม่กล้าไป ทั้งที่ความเป็นจริงไม่ได้รุนแรงอย่างที่ถูกสร้างภาพไว้
 - นักวิชาการต้องชัดเจนกับตนเองว่า ต้องการใช้วิชาการช่วยแก้ปัญหาเพื่อนร่วมชาติ หรือต้องการทำให้เกิดงานเพื่อขับเคลื่อนสถาบัน เพราะในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเหยื่อวิชาการมาอย่างยาวนาน มีการศึกษาวิจัยมากมาย ขอถามว่า ที่ทำกันมานั้นได้ช่วยทำให้เกิดประโยชน์แก่คนได้อย่างไร
 - เรื่องภาคใต้ เราไม่ได้ยินเสียงใครบ้าง เช่น คนจีนที่อยู่กับมุสลิมมาตลอดนั้นมีความคิดอย่างไร ข้าราชการโดยเฉพาะตำรวจ อยากรู้ว่าตำรวจคิดอย่างไร คิดว่าอะไรเกิดขึ้นที่ภาคใต้
 - ในฐานะนักวิชาการและนักวิจัย เราต้องตั้งคำถามและหาคำตอบเก็บไว้ให้มาก และวันหนึ่งประเด็นคำถามและคำตอบเหล่านี้จะไปกระตุ้นประชาสังคม ซึ่งก็จะสะท้อนไปที่นักการเมืองในที่สุด เราคงต้องเหนื่อยกันอีกนานแต่ก็ต้องทำ

- น่าจะมีการสังเคราะห์งานวิชาการที่มีจำนวนมาก มาวิเคราะห์ให้ เกิดความเข้าใจและนำมาใช้ประโยชน์ และน่าจะมีการประเมิน นโยบายรัฐบาลว่าสิ่งที่ทำไปแล้วมีอะไรที่เป็นด้านบวก และ ด้านลบ
- แนวความคิดแบบรัฐไทยยังคิดแบบสมเหตุสมผล สมัยสงครามเย็น เช่น ผู้ก่อการร้ายมีปืน เราก็ต้องมีปืนไปฆ่าเขา ความไม่สงบเกิด จากความจนดังนั้นต้องเอาความรวยไปให้ เหตุการณ์ก่อการร้าย เกิดจากคนไม่รู้หนังสือต้องจับเข้าเรียนหนังสือ แนวทางนี้หลาย ประเทศใช้ เช่น อังกฤษใช้ปราบไออาร์เอ คือ ใช้ความรุนแรงใน การปราบ แต่ในที่สุดก็ปราบไม่ได้ ต้องใช้การเมือง
- สื่อยังถูกรอบงำด้วยจักรวรรดินิยมตะวันตกมากๆ ไม่แปลกที่สื่อ มีการผลิตซ้ำ และไปต่อยอดวัฒนธรรมกระแสหลักในเรื่องความ รุนแรง ในการผ่ากระแสเหล่านี้ หากมองมิติวัฒนธรรมยังม ีความหวังอยู่บ้าง ในการเรียนการสอน ก็มีวิชาสื่อชุมชนที่นักศึกษา ต้องลงพื้นที่ การสนับสนุนนักข่าวให้ทำข่าวแบบสืบค้น investi- gative reporting นอกจากนั้นน่าจะมีการทำเอกสารแนะนำ guide book สำหรับการรายงานข่าวเกี่ยวกับกลุ่มต่างชาติพันธุ์และศาสนา ซึ่ง BBC มีการทำมาก่อนแล้ว และการฝึกอบรมให้ผู้รับสื่อรู้เท่าทัน สื่อ มองกระบวนการทำสื่อและขบวนการต่าง ๆ ออก
- สื่อในมิติวัฒนธรรมน่าจะนำเสนอข้อมูลความทรงจำ ความสัมพันธ์ ที่ดีของคนในสังคม 3 จังหวัด เพื่อกระตุ้นความคิดคนที่ตอนนี ้ลืม ๆ กันไปมากแล้วว่าเคยอยู่ร่วมกันมาดี ๆ อย่างไร
- ควรสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายต่าง ๆ เพราะข้อมูล สถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมเปลี่ยนไปเร็วมาก ขณะที่ความรู้ ะดับจุฬาลักษณ์น้อยมาก และการนำความรู้จุฬาลักษณ์ออกมาได้ต้อง

อาศัยความร่วมมือจากหลายส่วน ทั้งนักวิชาการ คนทำงานพัฒนา
ที่ใกล้ชิดชาวบ้าน และตัวชาวบ้านเอง

- การทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับภาคใต้ พบว่าส่วนใหญ่เป็นงานที่ทำ
จากแบบสอบถาม มีน้อยมากที่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ทำให้
เห็นความเคลื่อนไหวของคนและสังคม ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคม มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจชีวิตของคนใน 3
จังหวัด งานวิจัยส่วนใหญ่จะเป็นการทำงานของคนนอก เป็นการ
ใช้มุมมองของคนนอกเข้าไปมองคนใน เราขาดมุมมองคนใน
- สังคมไทยมีแนวโน้มในการอยู่ร่วมกันในความแตกต่างมาโดยตลอด
สถาบันที่จะมีการตั้งศูนย์มุสลิมศึกษา ต้องอย่าลืมตั้งศูนย์มลายู
ศึกษาด้วย และการศึกษาภาษามลายูจะทำให้เข้าใจวัฒนธรรม
มากขึ้น การตั้งศูนย์มุสลิมศึกษา โดยมีศูนย์มลายูศึกษาเพื่อการ
พูดถึงความแตกต่างของมุสลิมได้พยายามหาแนวทางให้ข้อมูล
ต่างๆ ได้เผยแพร่และเข้าไปอยู่ในหลักสูตรการศึกษาด้วย มีประเด็น
ที่วางไว้ เช่น หลักการศาสนา คำสอนศาสนาเกี่ยวกับการรักษา
แผ่นดิน การตอบแทนแผ่นดินเกิด หลักศาสนาที่ทำให้มุสลิมรัก
สันติ อยู่ร่วมกับคนกลุ่มอื่นได้อย่างสันติ การกระทำต่างๆ ที่ผิดไป
จากหลักที่มุสลิมยอมรับ ความหมายที่ถูกต้องของพิธีกรรม
ความเชื่อ เป็นต้น ทั้งนี้มุ่งไปตามแนวทางสันติวิธี และการนำข้อมูล
ทางประวัติศาสตร์มาศึกษาเพื่อสร้างสรรค์พัฒนาสังคม
- แนวคิดท่านพุทธทาสในเรื่องพุทธศึกษา การเรียนรู้จากหลักธรรม
ต่างศาสนา เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องควรนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหา
ภาคใต้
- เป็นไปได้หรือไม่ว่าแผนงานรัฐบาลไม่สอดคล้องกับความต้องการ
ของคน 3 จังหวัดภาคใต้ เช่น เขาไม่อยากจะยุ่งกับปอเนาะ

รัฐก็อยากยุ่ง การเปิดศูนย์มัลติศึกษาจะทำให้เข้าใจมิติทางจิตวิญญาณของคนมุสลิมในภาคใต้มากขึ้น

- จากประสบการณ์ที่ผ่านมา การทำงานนอกโครงสร้างมหาวิทยาลัยจะได้ผลและมีกำลังใจมากกว่า
- ขณะนี้ประชาชนถูกครอบงำให้มาอยู่ในภาวะที่อยู่คนละขั้วแต่ละฝ่ายสุดขั้วทั้งนั้นซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องจัดการเพราะแม้จะมีกิจกรรมอื่น ๆ มารองรับแก้ปัญหามากมาย แต่หากคนยังอยู่ในภาวะคนละขั้วเช่นนี้ก็เข้าไม่ถึง ต้องเอาความเป็นคนออกมาให้คนรู้จักกัน เข้าใจกัน ขจัดบรรยากาศอยู่คนละขั้ว เช่น นักวิชาการออกไปจัดกิจกรรมทำค่ายกับชาวบ้านดูบ้าง ไปพูดคุยศึกษากัน สิ่งเหล่านี้เป็นภารกิจเร่งด่วน ก่อนอื่นคือ ต้องสร้างความเข้าใจกับตัวเราเองก่อน
- หากต้องการแก้ปัญหาสุดขั้วในสังคมไทย ต้องทำให้คนไทยส่วนใหญ่เข้าใจประเด็นเหล่านี้มากขึ้น ต้องมีกิจกรรมเพื่อดึงคนที่ความคิดแตกต่างมาทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อการเรียนรู้ เข้าใจร่วมกัน กิจกรรมที่น่าจะมาร่วมกันเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ควรมีการกำหนดช่วงเวลาที่必须要ทำ บางอย่างเป็นภารกิจเร่งด่วน บางอย่างเป็นงานระยะยาว

การประชุมเชิงปรึกษาหารือทางวิชาการ ครั้งที่ 2 เรื่อง การเรียนรู้จากคณะวิจัยโครงการประวัติศาสตร์โบราณคดีและชาติพันธุ์ (24 กรกฎาคม 2547)

สถานะของความรู้

- ข้อมูลที่มีอยู่นั้นกระจัดกระจาย ต้องประมวลข้อมูลกันให้ชัดเจน การศึกษานโยบายของรัฐในอดีตคิดว่ามีอยู่ ประเด็นคือเป็นเรื่อง

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 17

สังคมและวัฒนธรรมของคนใน 3 จังหวัดภาคใต้ ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่มีความขัดแย้งยังไม่ค่อยมี

- แก่นปัญหา คือ เราไม่เห็นคนจากพื้นที่ ไม่เห็นคนกลุ่มต่าง ๆ มองภาคใต้เป็นมุสลิมไปหมด ในสังคม 3 จังหวัดภาคใต้นั้นแบ่งเป็นสังคมเมืองและชนบท เราไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนเมืองและคนชนบทที่เป็นคนมุสลิม ปัญหาที่เกิดขึ้นวันที่ 28 เมษายน คือการทำลายคำสาปของลี้มกอ เหนียโดยตรง เพราะลี้มกอเหนียวเป็นการประนีประนอม compromise ระหว่างคนที่อยู่ในเมืองที่ส่วนใหญ่เป็นคนจีนกับคนชนบทที่เป็นมุสลิม จึงได้เกิดคำสาปห้ามการทำหลังคามัสยิดขึ้นเพราะฟ้าจะผ่า มีการระบุนไว้ในงานของเฟรเซอร์เมื่อ 30 ปีที่แล้ว เมื่อมองผ่านเฟรเซอร์ เราเห็นประวัติศาสตร์ปัตตานีที่ไม่เห็นคนปัตตานีถูกแทนที่ด้วยลี้มกอเหนีย
- ครั้งหนึ่งเกิดมีประเด็นที่ขัดแย้งกับกรมศิลปากร คนมุสลิมกลุ่มใหม่จะสร้างหลังคาซึ่งคนท้องถิ่นไม่ได้สนใจ กรือเซะถูกทิ้งร้าง เพราะชาวบ้านมีมัสยิดของเขาในแต่ละที่อยู่แล้ว ที่บ้านดาโต๊ะก็เก่าพอ ๆ กับกรือเซะ ขณะนี้รัฐเองก็จะไปทำหลังคาขึ้นมาอีก นั่นคือการทำลายคำสาปลี้มกอเหนีย นี่คือการขัดแย้งระหว่างคนจีนในเมืองและคนชนบท
- การวิจัยเราควรมองความสัมพันธ์ของคนภายในที่สร้างความขัดแย้งกันขึ้น ดูความสัมพันธ์ระหว่างคนมุสลิมในชนบทและเมืองซึ่งมิติต่าง ๆ นี้เราไม่มีข้อมูล รวมทั้งต้องดูความขัดแย้งระหว่างคนในรุ่นต่าง ๆ ซึ่งมีช่องว่างกันอยู่ งานที่เราทำ เราทำกับคนแก่ ๆ เพราะฉะนั้นตัวแปรเกี่ยวกับเด็กหนุ่มคนรุ่นใหม่ ๆ นั้นเราไม่รู้เลย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นความเคลื่อนไหวของคนหนุ่มซึ่งเราไม่มีข้อมูลทำให้เราไม่เข้าใจ ดังนั้นจึงต้องดูความสัมพันธ์ของคนข้าง

โนเป็น 3 เล้าคือ คนในเมือง คนในชนบท และคนต่างรุ่น ความสัมพันธ์ของคนนอกที่มองคนข้างโน เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นคนโนถูกประณาม คนมุสลิมทั้งหมดตกเป็นจำเลย เวลาสื่อนำเสนอเป็นภาพลบไปหมด นี่คือประเด็นว่าเราจะทำงานวิจัยอย่างไรให้เกิดความเข้าใจ

- แกนแท้ของปัตตานี อยู่ที่ปอเนาะ ไม่ใช่โต๊ะอิหม่ามหรือมัสยิด ปอเนาะคือคนที่จะให้ภูมิคุ้มกัน (inoculate) ความเป็นมุสลิม ความเป็นอิสลามลงไปในฐานะเป็นวิถีชีวิต (way of life) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการไปเปลี่ยนแปลงความเชื่อของปอเนาะ
- ปอเนาะมี 2 กลุ่มคือ กลุ่มبابอ ยึดถือความเป็นอุดมคติ ขณะที่อีกกลุ่มไม่เหมือนกันเลย บางคนมีรตเบนชีชี มีความขัดแย้งกันอยู่ เราต้องลงไปให้เห็นว่าในความสัมพันธ์ของปอเนาะนั้นเป็นอย่างไร ปอเนาะเหล่านี้ถูกผลกระทบอย่างมากจากระบบการศึกษาของรัฐสรุป

1. ต้องทำงานกับคนข้างโนว่าเกิดอะไรขึ้น
2. ท่าทีของคนนอกที่มีต่อคนมุสลิม หมายถึงคนนอกทั้งหมดอาจย่อยเป็นคน รอบ ๆ ได้ก่อนว่าคิดกับคนมุสลิมอย่างไร

ตอนนี้เราเห็นแต่ why แต่ how นั้นคืออย่างไร การทำงานนี้เราต้องรอเวลา เมื่อได้ข้อมูลมา เราจึงจะมาวางแผนกัน หากเป็นงานวิจัย เราค่อยดูกันว่าใครจะลงไปทำ

ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากคนหลายคนที่จับมานั้นมีมาก แต่รัฐสกัดไม่เป็น จึงออกมาเป็นเรื่องยาเสพติด แบ่งแยกดินแดน เพี้ยนไปหมด ทำไมไม่ตั้งคำถามว่าเด็กที่ตายนั้นเป็นเด็กดีทั้งนั้น ทำไมจึงทำกันเช่นนั้น ไม่ศึกษาให้ลึกถ้วนสรุปกันเกินไป ชอบแสดงความคิดเห็นกันมากเหลือเกิน ขั้นตอนนี้อย่าง

เพิ่งแสดงความคิดเห็น เอาข้อมูลมาพูดกันดีกว่า ให้คนมีข้อมูลมีประสบการณ์
เล่าออกมา แล้วจึงจับประเด็น ไม่พูดกันไปเรื่อย ตอนนี้ต้องยอมรับว่า
สถานการณ์เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงมาก และกำลังอยู่ในระดับนอกเหนือ
การควบคุมได้แล้ว ซึ่งเรายังไม่มีข้อมูล

มุสลิมคณะเก่ากับคณะใหม่

คนจีนกับคนมุสลิม แต่ก่อนออมซอมกันค้าขายกันได้ แต่ตอนหลังคน
จีนเปลี่ยนนโยบายการค้าเป็นการค้าข้ามชาติ ตอนนี้ไปดูได้ในลำน้ำปัตตานี
เต็มไปด้วยเรืออวนรุนทั้งนั้น เศรษฐกิจเข้ามาทำลายทรัพยากรอย่างมาก
เป็นปัญหาที่อยู่ลึก ๆ จนส่งผลออกมาเช่นนั้น พื้นเดิมของคนปัตตานีไม่ใช่
มาเลย์ แต่อยู่ที่อินโดนีเซีย เขาเรียกตัวเองว่าเป็นคนตานี คนมาเลย์เรียก
เป็นคนมาเลย์ มลายูเป็นชนชาติใหญ่ ดังนั้นการมองปัญหาให้เข้าใจ เราต้อง
ศึกษากายภาพของชุมชน เช่น กูโบร์ มัสยิด ปอเนาะ ซึ่งเป็นแกนที่สำคัญ
ต่อการดำรงชีวิตของเขามาก การฟื้นฟูหรือชะงักมานั้นก็เพื่อเชื่อมโยง
ความคิดต่าง ๆ ซึ่งเราก็ไม่รู้ว่าเป็นคนใหม่หรือคนเก่าที่ทำ

มุสลิมคณะเก่ายึดมั่นประเพณีดั้งเดิมท้องถิ่น คณะใหม่คือคนที่ไปเรียน
ในตะวันออกกลาง ยึดกับพระคัมภีร์อัลกุรอานโดยตรง จะตัดประเพณี
พิธีกรรมท้องถิ่นออกไปหมด ซึ่งก็คือพวกอโธด็อกซ์ ที่ต่อมาเปลี่ยนเป็น
fundamentalism เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนมานานแล้ว ตั้งแต่การเปลี่ยน
มัสยิดจากเรือนไทยธรรมดาเป็นโดม

มีงานของศุภปึงปี 2520 ที่เขียนถึงการเข้ามาของมุสลิมคณะใหม่
ซึ่งเกิดความขัดแย้งเรื่อยมาตั้งแต่ในครอบครัวจนถึงสังคม มีการแบ่งแยก
มัสยิดกัน ไม่เข้ามัสยิดเดียวกัน แต่ประเด็นนี้หากเป็นคนนอกเข้าไปจะ
ไม่ค่อยยอมรับว่าเป็นความขัดแย้งกันภายใน แต่หากเข้าไปอยู่ก็จะรู้ว่ามี
ความขัดแย้ง ซึ่งหากจะทำงานวิจัยเรื่องนี้ก็ยากมาก เพราะเขาจะไม่รับและ

ไม่บอก ก็ต้องหาวิธีในการทำงานให้ดี

ทรัพยากร

อ่าวปัตตานี เป็นระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดในภาคใต้ มีพันธุ์ปลามากมาย ซึ่งกำลังได้รับผลกระทบสูงมาก ตั้งแต่การทำนาุ้งที่ปากพ่องลงไป เขตชายทะเลได้รับผลกระทบมาก สิ่งเหล่านี้มีผลต่อวิถีชีวิตคนท้องถิ่นอย่างมาก ระบบนิเวศชายทะเลพังหมดแล้ว เหลือแต่เนิศภายในที่เรพพยายามเข้าไปศึกษากันอยู่ เช่น ทำงานกับคนระเงะ ที่ทำสวนสมรม

คนจีนที่เข้ามาเรื่องประมง อวนลาก อวนรุนนั้นส่วนใหญ่เป็นคนนอกพื้นที่ เช่น จากเพชรบุรี ต่อมาตอนหลังคนจีนเหล่านี้มีบทบาทมากขึ้น เกิดการสังสรรค์กับคนจีนในท้องถิ่น จนเปลี่ยนทัศนคติคนจีนในท้องถิ่นได้ และมีอิทธิพลต่อคนมุสลิมด้วย

การทำลายทรัพยากรพื้นฐานของรัฐนั้นกระทบคนในโลกมุสลิมทั้งหลาย แต่คนมีปฏิกิริยา (react) ต่างกัน ปฏิกิริยาของกลุ่มคนที่เราเข้าไปศึกษาคือพวกบ่นให้ฟัง เเลให้ฟังว่าเกิดอะไรขึ้น แต่ไม่ทำอะไร ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งนั้นเอาจริง ทำจริง ซึ่งเราต้องรู้ว่ากลุ่มนี้มาจากไหน เขาไม่ได้อยู่ในพื้นฐานของปัตตานีเดิม การทำมุสลิมศึกษา มลายูศึกษา ต้องระวัง เราต้องรู้ว่ามึชีอะห์เข้ามามากมาย พวกนามสกุลบุญนาควมีเยอะ ชีอะห์เป็นพวกอิหร่านเปอร์เซีย ไม่ได้เชื่อมต่อกันในแง่มลายู

นิเวศวัฒนธรรม

การทำงานเรื่องระบบนิเวศวัฒนธรรมต้องมองจากข้างใน มองจากข้างนอกจะไม่เห็น เพราะในตัวของมันจะมีการพูดถึงการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ความเชื่อ ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ต้องมองด้วยว่านิเวศนั้นใกล้เมืองหรือไม่ มีความสัมพันธ์จากคนในเมืองมากน้อยแค่ไหน ส่วนใหญ่ที่มองกันจะแยกออก

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 21

ไปหมด ทั้งที่โครงสร้างสังคมมีความกระชับสัมพันธ์กัน การทำงานถ้าเริ่มจากจุดเล็ก ๆ มองไปตามความสัมพันธ์ของชุมชนต่าง ๆ แล้วจะเชื่อมโยงไปได้เองผ่านโครงสร้างทางกายภาพ มีบริบทท้องถิ่น ซึ่งต้องตีความหมายถึงพื้นที่ทางวัฒนธรรม เข้าถึงการร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน งานนี้ต้องใช้เวลามาก หากทำได้จริง ๆ จะดีมาก คนที่เข้ามาทำงานจะป้อนกลับเข้าไปทำงานพัฒนาในท้องถิ่นของตนเองด้วย นำไปสร้างการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่นมีความสำคัญมาก จะช่วยทำให้เข้าใจหลาย ๆ ประเด็นได้ดีขึ้น พัฒนาให้เกิดเป็นพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้ พัฒนาให้เกิดยุวมัคคุเทศน์ในการเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

ปอเนาะ

ปอเนาะเป็นสิทธิพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ไม่ควรจะไปยุ่ง ซึ่งเข้าใจได้ แต่ก็มี การคุยกันต่อว่าแล้วพวกเราจะช่วยอะไรได้บ้างหรือไม่ ควรทำโครงการชวนอิหม่ามมาช่วยกันคิดหรือไม่ว่าควรเป็นอย่างไร

ปอเนาะคือตัวจริงของเขา ซึ่งแข็งแกร่ง เราไม่ควรยุ่งในเรื่องหลักการ แต่ทำงานเสริมเขา แกนของปอเนาะคือตัวให้การศึกษา ความรู้ทางศาสนาโดยตรง เป็นการให้แนวทางการใช้ชีวิตแก่คนปัตตานี ครูสอนศาสนาหรือบาบอที่มีอุดมคติจะชัดเจนมาก ขณะเดียวกันในกลุ่มบาบอเองก็มีความขัดแย้งกันอยู่ บางคนก็ถูกแทรกแซงไปจากโรงเรียนเอกชน มีพวกแปรรูปพักตร์อยู่ด้วย ปอเนาะรุ่นใหม่ก็ต้องการสิ่งใหม่ ๆ ที่อาจหักเหไปจากเดิม ซึ่งเรากียังไม่มีข้อมูลมากเท่าที่ควร เสนอว่าเราไม่ควรเข้าไปยุ่งในส่วนที่เป็นหลักการของเขา ให้เขาเป็นโรงเรียนที่สอนศาสนาไปได้ แต่หากเขาต้องการปรับเปลี่ยนก็เป็นเรื่องของเขา ตอนนี้มีปัญหาซ้อนกันอยู่ระหว่างวิชาสามัญและวิชาทางศาสนา รัฐต้องการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับวิชาสามัญ หากจะทำก็ทำได้ไม่มาก

ควรปล่อยให้เขาเป็นโรงเรียนสอนศาสนาแบบเดิมไป เด็กคนไหนอยากเรียน
สามัญก็เรียนไป

รัฐไม่เข้าใจว่าจริง ๆ แล้วโรงเรียนปอเนาะถูกปรับเปลี่ยนไปหมดแล้ว
ปอเนาะที่เราพยายามเข้าใจว่ามีบ้าน มีโรงเรียนอยู่ในนั้นเลยเป็นเปอร์เซ็นต์ที่
น้อยมาก จริง ๆ ถูกปรับเรียกว่าเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามไปหมด
แล้วหรือมาดามชาร์ ถูกบีบจากรัฐมาตลอด มีการปรับเปลี่ยนตั้งแต่ 2504 และ
2514 อย่างเช่นของบาบอที่ทำงานด้วยนั้นเขาไม่ได้เงินสนับสนุนจากรัฐบาล
สักบาทเดียว แต่เขาอยู่เองได้ หากจะพูดประเด็นนี้ น่าจะทำให้รัฐเข้าใจ และ
แยกแยะให้ถูกว่าโรงเรียนเหล่านี้เป็นอย่างไร ซึ่งโรงเรียนของบาบอที่เราลงไป
ทำกันนั้นน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัติการศึกษาในส่วนของ
การศึกษาตามอัธยาศัยได้แล้ว ส่วนโรงเรียนไหนที่มีรถเบนซ์ขับก็เป็นเรื่องของ
เขา เพราะว่าเราต้องจัดสอนศาสนาอิสลามควบคู่ไปกับวิชาสามัญ อย่าง
โรงเรียนเทคนิค ช่างกล เขาก็มีแล้วเช่นกัน เพียงแต่ว่าเราเองไม่เข้าใจ
และเหมารวมว่าต้องไปจัดระเบียบ ทั้งที่จริง ๆ รัฐจัดระเบียบปอเนาะมา
นานแล้ว

ปอเนาะเป็นสถาบันที่สำคัญของความเป็นปัตตานี มีอุดมคติ มี func-
tion ที่ทำให้คนปัตตานีอยู่กันมานานหลายศตวรรษ รัฐต้องเข้าใจตรงนี้
ให้เขาสามารถรักษาหลักการไว้ แต่หากจะเปลี่ยนแปลงก็เป็นเรื่องของเขา
รัฐไม่ควรเข้าไปยุ่ง

ปัจจุบันนี้ตัวกำหนดนโยบายมาจากสภาพแวดล้อมซึ่งไม่ได้เข้าใจตรงนี้
เลย แม้มีคนบางส่วนเข้าใจก็ไม่ได้อยู่กับคนวางนโยบาย จึงออกมาแบบ
ชั่วคราวคือการจัดระเบียบ แม้กระทั่งในเรื่องที่เป็นกฎหมาย เช่นปอเนาะเป็น
สถาบัน ถ้าคนเข้าใจประวัติของเราเองก็จะเข้าใจว่า การที่เราสูญเสีย
ความหมายของวัดในชุมชนไปจากการศึกษานั้นมันเกิดอะไรขึ้น ก็จะเข้าใจ
เขาได้ง่ายขึ้น ซึ่งคิดว่าเราควรช่วยกันทำให้ในกระบวนการงานของเรามีการ

จัดเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่อง ๆ ยกระดับความเข้าใจ

นี่คือหน้าที่ของอาจารย์ในการอธิบายกับสังคมส่วนใหญ่ให้เข้าใจว่า ปอเนาะคืออะไร และแสดงให้เห็นว่าเราเห็นด้วยให้เขารักษาของ ๆ เขาไว้ เพราะมันมีความหมาย มีบทบาทอยู่ นี่คือจุดสำคัญที่ตั้งคำถามไว้ว่าเหตุร้ายที่เกิดขึ้นนั้นมาจากความขัดแย้งตรงนี้ เพราะ บาบอบางคนเปลี่ยนไปเป็น ออโตด็อกซ์แล้ว เปลี่ยนเป็นพวกสุดโต่ง (fundamentalism) ซึ่งที่ว่าจับได้นั้น ก็คือจับพวกนี้ไป พวกนี้แรงกว่าอิหม่ามมาก อิหม่ามคือผู้นำทางพิธีกรรม เท่านั้น แต่ผู้ที่สอนเป็นครูคือบาบอ

การผลักดันประเด็นอาหารฮาลาล

ประเด็นอาหารฮาลาลอุตสาหกรรมที่รัฐบาลผลักดันสนับสนุนเป็น กระบวนการ Industrialization ขณะที่แนวคิดเรื่องมหานครก็คือ กระบวนการ Urbanization

งานเอกสารวิชาการ

ในภาพของวิชาการ ที่เป็นความรู้ทางสังคม เราไม่มี authoritative document พอที่จะเข้าใจว่า สถาบันเหล่านี้ ในบริบทโลกเหล่านี้จะตั้งหลัก คิดกันอย่างไรดี มีแต่โฆษณาชวนเชื่อให้เชื่อกันไป ที่มีอยู่ก็ไม่ถูกแพร่หลาย มักเป็นภาษาอังกฤษ อาหรับ อย่างเช่นเรื่องที่อาจารย์สะฮัน หมัดหมาน วิเคราะห์ถึงกระบวนการปอเนาะว่าถูกปรับเปลี่ยนไปอย่างไร ปัจจุบันเป็น อย่างไร

วิทยานิพนธ์ที่ฮาร์วาร์ดของอาจารย์สโรชา เรื่อง no fish in the sea ซึ่งดีมากทำเมื่อ 2-3 ปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงกลุ่มต่าง ๆ เห็นความขัดแย้ง เห็นว่าคนนาคือคนพื้นเมืองปัตตานีรู้สึกกันอย่างไร แบ่งกลุ่มกันอย่างไร เรือประมงขนาดใหญ่ก็นำลายชาวประมงพื้นบ้านอย่างไร ลงลึกไปถึง

ศักดิ์ศรีของผู้ชายที่เป็นผู้นำครอบครัวที่ถูกทำให้เป็นผู้รับทาสไปอย่างสิ้นเชิง ผู้หญิงขึ้นมามีบทบาทมาก มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมาก เช่น บ้านดาโต๊ะเปลี่ยนไปทำข้าวเกรียบ ไปทำบ่อปลาตากแห้ง และเชื่อมโยงไปถึงวัยรุ่นที่หายไปคือไปทำงานร้านอาหารต้มยำกุ้งในมาเลเซีย ว่าเป็นอย่างไรบ้าง มี identity แบบใหม่แบบไหน เวลาไปอยู่ในมาเลเซียเขา identified ว่าตัวเองเป็นคนไทยอย่างไร โยงไปถึงระบบตลาด เห็นสังคมในเขตปัตตานี ยะลาว่าเป็นตลาดพื้นบ้าน ระบบเศรษฐกิจพอเพียงจริง ๆ ซึ่งทำให้เราคิดต่อไปได้ถึง การเตรียมรับมือหากมีการโจมตีพัฒนาเข้าไปอีก

การทำงานต่างกลุ่ม

การที่มีทีมงานร่วมกันที่ต่างกลุ่ม ต่างศาสนา มีความสำคัญมาก ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นคนท้องถิ่นล้วน ๆ การทำงานแบบนี้จะเอื้อให้กระบวนการทางสังคมมีการคลี่คลายออกไป มีการสื่อสารระหว่างคนต่างกลุ่มต่างภาษามากขึ้น

การจัดเวทีสาธารณะเรื่อง “สถานการณ์ใต้ : อะไรคือปัญหา? อะไรคือทางออก?” (31 กรกฎาคม 2547)

เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจาก นักวิชาการ สมาชิกวุฒิสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน นิสิตนักศึกษา นักพัฒนา และประชาชน

ที่ประชุมพูดถึงสถานการณ์ความรุนแรงภาคใต้ว่ายังไม่ได้ดีขึ้น เนื่องจากสถานการณ์ความหวาดระแวงความหวาดกลัวยังคงมีอยู่ ผู้คนยังคงทุกข์ทรมานจากความขมขื่นเจ็บปวดจากเหตุการณ์ที่ผ่านมา นอกจากนั้นที่ประชุมยังสะท้อนให้เห็นด้วยว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่ปัญหาของภาคใต้เท่านั้น แต่เป็นปัญหาของสังคมส่วนใหญ่ด้วย

สาเหตุของปัญหา แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่พยายามจะอธิบาย

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 25

บนพื้นฐานข้อเท็จจริงว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน เกิดอะไรขึ้น และส่วนของการอธิบายที่เป็นเรื่องของความจริง คือการตอบว่าทำไม

ในส่วนของระดับข้อเท็จจริง มีการกล่าวถึงทฤษฎีแบ่งแยกดินแดน ทฤษฎีหลังผิด เยาวชนหลังผิดคือ ใครเป็นคนทำ ใครเป็นคนสั่ง สิ่งนี้เป็นการอธิบายเบื้องต้นให้รู้ที่มาที่ไปของปัญหาว่าเป็นอย่างไร ต่อมาทฤษฎีผสมโรงและการแย่งชิงอำนาจ คือว่าคงจะมีอีกหลายกลุ่มอยู่ผสมปนเปกันและเป็นเวลาโอกาสอันดีที่จะใช้สถานการณ์นี้ทำให้เกิดความรุนแรงและขยายตัว จนกระทั่งไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร

ระดับต่อมาที่ลึกลงไปอีกคือทฤษฎีของความไม่ไว้วางใจที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายทั้งในภาครัฐและประชาชน คือประชาชนก็รู้สึกได้ว่าใจรัฐไม่ได้ รัฐก็ไม่ไว้วางใจประชาชนและกระทำการทุกอย่างทุกอย่างที่จะสร้างความเชื่อมั่นทั้งโดยการส่งกำลังและการตรวจสอบอย่างเข้มงวด

ในส่วนของการอธิบายความจริง ใช้ทฤษฎีการพูดถึงรอยร้าวในสังคมไทย และความอยุติธรรมที่เป็นตัวตอกย้ำทำให้สังคมแตกออกไป เมื่อรอยร้าวและความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้น ทฤษฎีอื่น ๆ ก็เป็นไปได้หมด และเมื่อถามว่าอะไรเป็นตัวหล่อเลี้ยงให้เกิดความแตกแยกและการใช้ความรุนแรงขึ้นในภาคใต้ ที่ประชุมพูดกันใน 2-3 ประเด็นคือ ความไม่เข้าใจอัตลักษณ์ของคนมุสลิม ซึ่งมีที่มาจากการที่สังคมส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อคนอื่นที่ไม่เหมือนตนเองไปในทางที่ไม่ไว้วางใจและมีข้อสงสัยด้วย

มีการพูดถึงวิธีการเรื่องการข่าวที่อาจส่งผลต่อการประเมินสถานการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและนำไปสู่การแก้ไขปัญหามีผิดพลาดได้

นอกจากนี้มีเรื่องวัฒนธรรมของการใช้อำนาจของรัฐที่ไม่เปิดโอกาสให้เกิดการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของคนมุสลิม มีการพูดถึงมากในเรื่องของมัสยิด ปอเนาะซึ่งเป็นสถาบันหลักของศาสนาอิสลามว่าถูกตีความไปอย่างไม่สอดคล้องกับความเข้าใจของคนมุสลิมและหลักการของศาสนา ความ

ไม่เข้าใจนี้นำไปสู่อคติและความไม่ไว้วางใจ เรื่องอคติมีการพูดกันมากว่า มันไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติแต่ถูกสร้างขึ้นมาและถูกสร้างมากขึ้นในระยะหลัง และสิ่งที่อาจมีผลต่อการขยายอคติระหว่างคนในสังคม คนมุสลิมกับสังคมส่วนใหญ่มากขึ้นก็มาจากกระบวนการแก้ไขปัญหาซึ่งรัฐเป็นผู้แก้ไขปัญหาลึก

ในส่วนของการละเอียดการเสนอทางออก สรุปดังนี้

เริ่มจากเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐาน คลี่คลายสถานการณ์ พื้นความไว้วางใจขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักในวิกฤตของปัญหา พื้นฟูพลังทางศาสนาของอิสลาม ติดตามสถานการณ์รุนแรงในภาคใต้ แก้ไขปัญหาสายสัมพันธ์รัฐกับประชาชน ให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนและเยียวยาความบอบช้ำ

ทางออกมี 2 ระดับคือ วิธีการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้า ซึ่งค่อนข้างเป็นวิธีการเชิงปฏิกิริยาคือมีความรุนแรงเกิดขึ้นที่ไหนก็พุ่งไประงับที่นั้น และการพูดถึงเชิงปรัชญา เรื่องจุดยืนหรือทัศนคติของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งเรียกร้องความเข้าใจในปัญหา สิทธิเสรีภาพและภราดรภาพของสังคม โดยมีเงื่อนไขของการแก้ไขปัญหที่สำคัญคือ การไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญห ทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคประชาชนเองด้วย รวมทั้งวิธีการที่รัฐใช้อยู่เพื่อสร้างความเข้าใจ ซึ่งต้องอาศัยบทบาทของสื่อ ความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกันในการเข้าถึงสื่อนี้มีความสำคัญที่ทำให้เกิดอคติได้ รวมทั้งต้องอาศัยอำนาจอื่น ๆ นอกจากอำนาจรัฐ คือพลังทางวัฒนธรรม พลังของสังคมชุมชนและความรู้

มีข้อเสนอจากเยาวชนว่า บทบาทเยาวชนเป็นเรื่องสำคัญเพราะเป็นตัวสร้างสังคมที่จะสร้างวัฒนธรรมการยอมรับและการอยู่ร่วมกันได้ การสร้างความเข้าใจไม่ใช่แค่สื่ออย่างเดียว แต่เป็นเรื่องการศึกษาด้วย ถ้ามีตำราเรียนด้วยกัน ประวัติศาสตร์มุสลิมในประเทศไทยก็จะทำให้สร้างความเข้าใจได้

อย่างมาก

ข้อเสนอของเวที คือ การกำกับไม่ให้มีการใช้ความรุนแรงแก้ปัญหาภาคใต้ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน การคุ้มครองนักวิชาการมุสลิมในสถาบันการศึกษาใน 3 จังหวัดภาคใต้ให้ได้รับความปลอดภัย สามารถเคลื่อนไหวได้ในนามเครือข่ายที่ไม่จำเป็นต้องเป็นตัวแทนของสถานศึกษาและสามารถทำงานในชุมชนได้

นอกจากนี้ในส่วนของงานวิจัย มีข้อเสนอว่าให้มีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบปอเนาะเป็นศูนย์การเรียนรู้ตาม พ.ร.บ. การศึกษาฯ รวมทั้งวิจัยเพื่อพัฒนาวิทยุชุมชน ออกอากาศเป็นภาษามลายูและภาษาไทยสำหรับชุมชนภาคใต้ ส่งเสริมกิจกรรมการทำความเข้าใจวัฒนธรรมในหมู่เยาวชน การยกเลิกการประกาศกฎอัยการศึก

เวทีความรู้กับการเคลื่อนไหวทางสังคม

เวทีความรู้กับการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นเวทีสาธารณะที่จัดทำขึ้นเพื่อเคลื่อนไหวสังคมด้วยความรู้ ในนามโครงการตลาดวิชามหาวิทยาลัยชาวบ้านชุด 3 จังหวัดภาคใต้ เป็นการทำงานร่วมกันของเครือข่ายวิชาการมีทั้งหมด 5 ครั้ง จัดต่อเนื่องกันนับตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2548 ถึงเดือนมกราคม 2549

1. วิกฤตในการจัดการทรัพยากร 3 จังหวัดภาคใต้ (20 ส.ค.2548) ได้ชี้ให้เห็นว่ามีความหลากหลายทางธรรมชาติ ในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็นภูเขา แม่น้ำ ลำธาร พรุ ที่ราบ ป่า และทะเลซึ่งเคยอุดมสมบูรณ์สวยงามกลับเกิดการเปลี่ยนแปลงและถูกทำลายลงไปอย่างมาก โครงการชุดลอกคลอง ทำถนนเทคอนกรีต เปลี่ยนแปลงความเร็วและเส้นทางเดินของกระแสน้ำ ส่งผลให้ที่น่านับพันไร่เสียหาย การทำลายป่าเพื่อปลูกป่าทำให้แหล่งหากินตามธรรมชาติของชาวบ้านสูญหายไป

28 วาระทางสังคม

วิกฤตของการจัดการทรัพยากรทางทะเล หรือการประมงที่มุ่งการส่งออกอาหารทะเลของประเทศไทย อันดับติด 1 ใน 10 ของโลก แต่ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านหลายครัวเรือน ต้องประสบกับความยากลำบากในการหาปลาเพื่อประทังชีวิตในครอบครัว นอกจากนั้นโรงงานอุตสาหกรรมกว่า 300 โรงรอบอ่าวปัตตานีก็ได้ปล่อยน้ำเสียลงทะเลโดยไม่มีมาตรการควบคุมที่เข้มงวด เช่นเดียวกับการปล่อยน้ำเสียจากภาคเกษตรกรรมขนาดใหญ่ก็ทำให้มลภาวะในอ่าวปัตตานียิ่งเลวร้ายมากขึ้น การขุดร่องน้ำและการถมทะเลเพื่อทำท่าเรือขนาดใหญ่ก็ทำลายแหล่งหากินของชาวบ้าน

การที่ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงได้สร้างปัญหาให้กับชุมชนอย่างมาก ชาวบ้านต้องอพยพขายแรงงานในมาเลเซีย และเกิดปัญหาครอบครัวและสังคมตามมา ในขณะที่เดียวกันทุนขนาดใหญ่ที่ได้เข้ามากับนโยบายของรัฐก็ได้รุกเข้ามามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น โครงการซีฟู้ดแบงค์ การจัดการประมงเรือชุมชนหน้าบ้าน โครงการอาหารฮาลาล และเขตเศรษฐกิจพิเศษที่จะเปิดรับอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และการค้าเสรี ซึ่งส่งผลกระทบทางลบ

2. มหาอำนาจกับโลกมุสลิม การเมืองการก่อการร้าย (28 ก.ย. 2548) ได้มีการอภิปรายถึง Age of a New War เป็นยุคใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและยุคใหม่ของความขัดแย้งที่มีที่มาหลากหลาย หลัง 11 กันยายน 2544 มหาอำนาจอเมริกาได้ใช้ยุทธศาสตร์การต่อต้านการก่อการร้ายที่เรียกว่า “มหายุทธศาสตร์” Grand Strategy หากมองถึงยุทธศาสตร์ของประเทศไทยในการแก้ปัญหาภาคใต้ ได้ใช้ยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจมากเกินไปในการแก้ปัญหาความมั่นคง

สิ่งที่อเมริกาทำคือ การสร้างศัตรูและมิตรให้ชัดเจน การเข้าไปเขย่าและถล่มโครงสร้างเก่า และการไปตัดตอนและล้มล้างระบบเก่า ศัตรูเก่าและใหม่ เข้าไปเขย่า ถล่มภาคใต้ด้วยการเอาหน่วยงานพิเศษลงไป มีการอุ้มหาย มี

การส่งกองกำลังเข้าไปในพื้นที่ การที่ประเทศไทยไปเยี่ยมยุทธศาสตร์คนอื่นมา ทำให้เกิดปัญหาตามมา เป็นโครงสร้างการจัดการที่ซับซ้อนของมหาอำนาจ คิดแบบคนมีเงิน ซับซ้อน ใหญ่โต ไม่ยืดหยุ่น ในขณะที่โลกปัจจุบันเป็นยุคของความขัดแย้งที่หลากหลาย ต้องใช้ยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในพื้นที่ สำหรับประเทศไทยลักษณะการแก้ปัญหาแบบพี่น้อง แบบสังคมนิยมแบบครอบครัว มีอะไรก็ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาก็จะมีความขัดแย้ง ความรุนแรงบ้างแต่ก็จะลุล่วงกันไป น่าจะคลี่คลายปัญหาได้มากกว่านี้

เมื่อพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเล็กกับประเทศใหญ่ ในฐานะประเทศเล็กมีสิทธิสำคัญ 2 อย่างคือ การบอกว่าการกระทำของมหาอำนาจนั้นชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรม แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในขณะนี้ได้ตั้งคำถามต่อระบบคุณค่า ระบบความเชื่อทั้งหมดเกี่ยวกับเรื่องความชอบธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้กำลัง หลักการอธิปไตย และการแทรกแซงซึ่งกำลังเผชิญกับโจทย์ปัญหาใหม่ๆ โลกมุสลิมก็ประสบปัญหาภายในไม่สามารถจะบอกได้ว่าการใช้กำลังความรุนแรงอย่างใดที่ไม่ชอบธรรม มีบางคนเสนอว่า เราควรแยกกันให้ออกระหว่างลัทธิ Binladinism กับ Islamic Nationalism ซึ่งทั้ง 2 เรื่องอยู่ในที่เดียวกันแต่ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน

เมื่อมองแบบยุทธศาสตร์ ไม่ได้มองเฉพาะ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทยประเทศเดียว ต้องมองทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงควรเฝ้าดูมหาอำนาจอื่นด้วย เช่น ประเทศออสเตรเลีย สิงคโปร์ ญี่ปุ่น เพราะว่าประเทศออสเตรเลียเป็นพันธมิตรกับประเทศสหรัฐอเมริกาในการทำสงครามอิรัก ส่วนสิงคโปร์ นอกจากมีแนวนโยบายที่สอดคล้องและผลประโยชน์ใกล้ชิดแน่นแฟ้นกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาแล้ว ผลประโยชน์ของสิงคโปร์อยู่ในอาณาบริเวณทางใต้ของประเทศไทยพอดี นอกจากนี้ก็มีประเทศจีนที่เข้ามามีบทบาท

เมื่อแนวคิดของการต่อต้านการก่อการร้ายเกิดขึ้น ทำให้มีการซื้อ

อาวุธเพื่อใช้ในการปฏิบัติการทางการทหาร ผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ในเรื่องการค้าขายอาวุธก็ได้กลับมาเกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ รวมทั้งประเทศไทย กระทรวงกลาโหมได้มีการเสนอการซื้ออาวุธเพื่อการพัฒนากองทัพเป็นจำนวน 100,000 ล้านบาท กองทัพอากาศไทยมีการเปลี่ยนระบบการซื้ออาวุธในแบบ การขายสินค้าเกษตรแลกกับอาวุธ

การค้าการลงทุนหลังวิกฤติเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปมาก ธุรกิจการเงิน ธุรกิจพลังงาน ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารคมนาคม ซึ่งเป็นแหล่งผลประโยชน์ใหม่ของนักลงทุนขนาดใหญ่ ทั้งไทยและต่างประเทศ ตอบรับกับ ยุทธศาสตร์ของการต่อต้านการก่อการร้าย หรืออีกนัยหนึ่ง การเมืองของการ ก่อการร้ายเป็นประโยชน์ต่อธุรกิจ เหล่านี้

3. ประวัติศาสตร์ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส (1 พฤศจิกายน 2549) เน้นวิธีการเข้าใจประวัติศาสตร์ ซึ่งที่ผ่านมาการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น น้อย จึงมักมองไม่เห็นคนระดับล่าง ๆ ของสังคมที่อยู่ในระดับท้องถิ่น จะเห็น แต่ชนชั้นนำ เช่น เจ้าเมือง ผู้มีอำนาจทางการเมือง ผู้ที่เคลื่อนไหวทางการเมือง แต่มองไม่เห็นการตั้งถิ่นฐานของคน มองไม่เห็นบริเวณตำบล หมู่บ้าน หรือประชาชนโดยทั่วไป การที่ขาดความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือ ประวัติศาสตร์สังคม จึงทำให้ไม่เข้าใจคนในท้องถิ่น

หัวใจของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอยู่ที่ประวัติศาสตร์สังคม ซึ่งไม่ใช่ ประวัติศาสตร์ที่ห่างไกล แต่เป็นประวัติศาสตร์ที่เชื่อมเข้ากับปัจจุบัน ที่สืบค้น จากคนในปัจจุบันเข้าไปหาคนในอดีตเท่าที่จะสืบเห็นภาพได้เพียงระยะเวลา ๓-๔ ชั่วคนโดยผ่านโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นประวัติศาสตร์ จากภายใน ที่ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของคนและชุมชนในท้องถิ่น ว่ามีวิถีคิด ความเป็นอยู่อย่างไร

นอกจากนั้น กรอบการศึกษาประวัติศาสตร์ปัตตานี ที่มักจะมองว่า

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 31

รัฐไทยเป็นรัฐเดี่ยวหากจะศึกษาก็ต้องศึกษาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย ซึ่งพบว่าขาดความสืบเนื่อง ดังนั้นต้องมองใหม่ในฐานะที่เป็นหน่วยทางประวัติศาสตร์ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองพอที่จะศึกษาโดยอิสระได้

ปัญหาของกรอบการศึกษาที่ผิดซึ่งกระทบการศึกษาประวัติศาสตร์ปัตตานีและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอื่น ๆ ทั้งหมดนั้น เกิดขึ้นจากการที่ประเทศไทยเรานั้นไม่เคยมีประวัติศาสตร์แห่งชาติที่แท้จริง รากเหง้าของประเทศไทยนั้น ส่วนหนึ่งก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่ามาจากรัฐราชสมบัติตนเอง แต่ต้องมีจุดแตกหักหรือจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการที่จะทำให้รัฐราชสมบัติต่างๆ เข้ามารวมกันขึ้นเป็นประชาชาติอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ใช่โดยมีใครเหนือใคร ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก

การศึกษาประวัติศาสตร์ปัตตานี ต้องให้ความสำคัญกับความป็นรัฐชายฝั่งทะเลที่มีความสัมพันธ์กับการค้าระหว่างประเทศอย่างมาก ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่เคยอยู่นิ่ง ศูนย์กลางทางการค้าเปลี่ยนจากที่ต่าง ๆ เปลี่ยนหน้าผู้ทำการค้าอยู่เรื่อย ๆ รัฐชายฝั่งที่สัมพันธ์กันกับสภาพการทางการค้าระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในทะเลจีนตอนใต้กับฝั่งมหาสมุทรอินเดีย ควรสนใจศึกษาการปรับเปลี่ยนตัวเองว่าเป็นอย่างไร ศูนย์อำนาจของรัฐชายฝั่งปัตตานีจะอยู่ไม่ไกลจากทะเลเท่าไรนัก ดินแดนแถบนี้ขาดการกระจุกตัวของประชากรขนาดใหญ่

เวลาที่ศึกษาเรื่องราวของปัตตานีบริเวณคาบสมุทรมลายูต้องมองแบบเปิดกว้าง ต้องไม่มองแบบมีเขตแดน ในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้นรัฐต่างๆ ไม่ได้มีศูนย์กลางอยู่เพียงศูนย์กลางเดียว มีหลายศูนย์กลาง หรือหลายศูนย์อำนาจ ขนาดใหญ่เล็กไม่เท่ากัน ตรงไหนที่ไม่มีศูนย์อำนาจ ก็มีชุมชน แต่ชุมชนตรงนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับใครเป็นพิเศษ ลักษณะความสัมพันธ์จะเป็นในลักษณะของศูนย์อำนาจ ชุมชน และท้องถิ่น บริบทที่ศึกษาต้อง

เป็นบริบทที่ศึกษาท้องถิ่นออกมา แต่อยู่ในมิติที่กว้างที่สุดเท่าที่จะศึกษาได้ ไม่ใช่มองเพียงแค่ว่าปัตตานีกับสยาม ปัตตานีกับมลายู แต่ต้องมองเป็นปัตตานีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือมากกว่านั้น จึงเป็นลักษณะของการศึกษาที่น่าจะดีกว่าหรือเป็นประโยชน์มากกว่า

แนวคิดที่เราเรียกว่า “การแบ่งแยกดินแดน” ไม่ได้เกิดมาตั้งแต่เริ่มกำเนิดรัฐ ไม่ได้อยู่ในสายเลือดของคนปัตตานีว่าเขาจะต้องมาต่อต้านรัฐไทย แต่มีองค์ประกอบที่ทำให้เกิดขึ้นตลอดช่วงเวลา ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการเติบโตของรัฐไทยและการเติบโตของความรู้สึกถึงความเป็นปัตตานีนิยมของรัฐปัตตานี

ที่สำคัญที่สุด รูปแบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปในช่วงตอนต้นรัตนโกสินทร์ ทำให้ความสำคัญของปัตตานีในฐานะเมืองท่านั้นหมดลง เนื่องจากแต่เดิมบริเวณคาบสมุทรมันจะมีความสำคัญในฐานะเมืองท่า คือทางน้ำสำคัญกว่าทางบก แต่พอสมัยต้นรัตนโกสินทร์ทางบกสำคัญกว่าทางน้ำ เพราะบริเวณคาบสมุทระจะกลายเป็นแหล่งผลิต พริกไทย ดีบุกกับยางพารา ดังนั้นดินจะมีค่ากว่าน้ำเมื่อเทียบกับสมัยก่อน ตรงนี้เองที่ทำให้ยุทธศาสตร์หรือวิถีคิดของคนที่อยู่ตรงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยากับบริเวณคาบสมุทระตอนล่างเริ่มเปลี่ยนแปลง

4. เศรษฐศาสตร์การเมือง 3 จังหวัดภาคใต้ (24 ม.ค. 2549) หากดูจำนวนคนจนที่วัดตามเกณฑ์เส้นความยากจน ในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ จะมีคนจนประมาณ 300,000 คน เป็นครึ่งหนึ่งของคนจนทั้งหมดในภาคใต้ มีหมู่บ้านยากจนประมาณ 280 กว่าหมู่บ้านจากทั้งหมด 1,600 หมู่บ้าน มีปัญหาที่ดินทำกิน หนี้สิน ที่อยู่อาศัย จำนวนสูงมากท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่ ทุนใหญ่ทั้งในและนอกประเทศที่มีโครงการขนาดใหญ่จะเข้ามาใช้พื้นที่บริเวณเหล่านี้ ซึ่งรวมโครงการสามเหลี่ยมเศรษฐกิจที่ผลักดันโดยประเทศมาเลเซียด้วย ภายใต้โครงการ

ดังกล่าวได้มีการเซ็น MOU กับประเทศพม่า ลาว และเขมรที่จะนำแรงงานจากประเทศนี้ราว 300,000 คนเข้ามา มีการเร่งสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับเขตการค้าเสรี

จากเหตุการณ์ความไม่สงบ เศรษฐกิจจะลดตัวเป็นบางส่วน เช่น การก่อสร้าง และปริมาณสัตว์น้ำขึ้นต่ำลง อุตสาหกรรมท่องเที่ยวหดตัว โรงงานปิดกิจการ 55 โรง แรงงานถูกเลิกจ้าง แต่ยอดเงินฝากในภาพรวมยังสูงอยู่ ส่วนหนึ่งอาจเพราะกลุ่มคนรวยยังไม่ลงทุน แม้คนรวยมีเพียง 10% แต่กุมความมั่งคั่งไว้มาก ส่วนหนึ่งอาจเป็นเงินจากการขายแรงงานในมาเลเซีย และราคาขายที่สูง ที่สำคัญงบประมาณแผ่นดินที่เบิกจ่ายจริงในพื้นที่เพิ่มขึ้นมาเป็น 25,000 กว่าล้านบาทในปี 2548 จากเดิมมีเพียง 13,000 กว่าล้านบาท เฉพาะในจังหวัดยะลาในปี 2547 มีงบประมาณรายจ่าย 4,900 ล้านบาท แต่ในปี พ.ศ. 2548 งบประมาณกลับขึ้นมาถึง 14,000 กว่าล้านบาท ซึ่งเป็นงบประมาณของ กอ.สสจ.เขต. ที่เบิกใช้ผ่านคลังจังหวัดยะลา เพื่อใช้แก้ไขปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัดภาคใต้ ส่วนงบลงทุนนั้นมีเพิ่มมากขึ้นทั้ง 3 จังหวัด

สำหรับข้อมูลความรุนแรงใน 3 จังหวัดภาคใต้ จะพบว่าในปี 2547 ปีเดียวเกิดเหตุการณ์ขึ้นประมาณ 1,843 ครั้ง และในปี 2548 เกิดเหตุการณ์ขึ้นประมาณ 1,703 ครั้ง หากนับเอาเฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2544-2548 อันเป็นปีเริ่มต้นของรัฐบาลพรรคไทยรักไทย และเป็นปีที่เกิดเหตุการณ์ก่อวินาศกรรมโจมตีตึกเวิลด์เทรดที่สหรัฐอเมริกา โดยกลุ่มก่อการร้ายอัลกออิดะห์ จะเห็นว่าสถานการณ์ความรุนแรงตั้งแต่ปีดังกล่าวมีระดับสูงขึ้น จากสมมุติฐานที่ว่า สถานการณ์ที่เกิดขึ้นอาจมาจากปัจจัยภายในและภายนอก เหตุปัจจัยภายในคือ มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและการเปลี่ยนแปลงนโยบายเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐบาลทักษิณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยุบศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

หรือ คอ.บต. รวมถึงการปรับเปลี่ยนผู้นำและข้าราชการในพื้นที่ การทำลาย
ข่ายอำนาจอิทธิพลของคู่แข่งทางการเมืองของรัฐบาล และในช่วงเวลา
เดียวกันสถานการณ์การก่อการร้ายสากล ก็อาจมีอิทธิพลต่อความรุนแรง
ที่เกิดขึ้นในภาคได้ด้วย

อย่างไรก็ตามเหตุผลทางเศรษฐกิจไม่ใช่เป็นเหตุผลเดียวที่จะเป็นตัว
อธิบายความรุนแรงที่เกิดขึ้น ปัญหาของ 3 จังหวัดภาคใต้ไม่สามารถชี้ชัด
ลงไปได้ด้วยคำตอบเดียว แต่มันมีประวัติเหมือนกับคนที่เป็นโรคเรื้อรัง
มาเป็นเวลายาวนาน ไม่ได้รับการดูแลและเยียวยา เกิดอะไรขึ้นชนิดหนึ่งก็
อ่อนไหว มันจึงไม่ใช่เหตุผลเดียวที่จะให้คำตอบได้ทั้งหมด

5. ปรัชญาการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและชุมชน อุดมการณ์และ
ขีดจำกัด (28 ก.พ. 2549)โรงเรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานใน 3 จังหวัด
ชายแดนใต้ มีประมาณ 1,200 โรงเรียนระดับอาชีวศึกษามี 19 วิทยาลัย
ระดับอุดมศึกษามีอยู่ 13 แห่ง ส่วนการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) มีทั้ง
33 อำเภอ นอกจากนั้นมีปอเนาะและโรงเรียนตาดีกาสอนศาสนาพื้นฐาน
สำหรับเด็กของมัสยิด

มีครูในระบบ 20,000 กว่าคน มีนักเรียนและนักศึกษาในระบบ
เก่า 500,000 คน ไม่รวมคนที่เรียนปอเนาะอีกประมาณ 7,000 กว่าคน
ไม่ได้นับใต้ครู และเจ๊ะครูผู้สอนในปอเนาะและมัสยิด

สำหรับคุณภาพการศึกษาจัดอยู่เกณฑ์ต่ำมาก วัดค่าเฉลี่ยรายวิชาของ
นักเรียนชั้นประถมถึงมัธยมอยู่ประมาณร้อยละ 35-48 นักเรียนในสามจังหวัด
ภาคใต้ มีเวลาเรียนประมาณ 100 กว่าวันจากเวลาที่ควรใช้ในการเรียน 200
วันต่อปี สาเหตุจากสถานการณ์ความไม่สงบ ครูไปกลับโรงเรียนต้องมี
เจ้าหน้าที่คุ้มกัน การเรียนการสอนกิจกรรมหลายอย่างต้องยกเลิก

ที่สำคัญคือ ปัญหาการจัดการเรียนการสอนที่ไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 35

ของมุสลิมใน 3 จังหวัดภาคใต้ ทั้งเรื่องภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ซึ่งกระทรวง
ศึกษาธิการได้ตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้มากขึ้น นอกจากนั้นการจัดองค์กร
บริหารการศึกษาในพื้นที่ทั้งหมดขึ้นตรงกับกรุงเทพฯ เกิดความห่างเหิน
ห่างไกลจากความจริงในพื้นที่

จากงานวิจัยความต้องการของประชาชนในพื้นที่ด้านการจัดการศึกษา
พบว่า ประชาชนต้องการการมีส่วนร่วม การยอมรับความหลากหลายทาง
วัฒนธรรม ความยุติธรรม ความเท่าเทียม และการยอมรับอัตลักษณ์ของ
คนในพื้นที่

ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษาอย่างชัดเจนมาก
ในโองการแรกๆจากพระเจ้าอัลลอฮ์เป็นบทบัญญัติเรื่องการศึกษา โดยให้สร้าง
ความเข้าใจในเรื่องของตัวเองก่อน คือ สร้างจิตสำนึก เปลี่ยนความคิด
รู้จักและเข้าใจตนเอง จากนั้นจึงทำความเข้าใจสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งรอบตัว
ส่วนข้อบัญญัติเกี่ยวกับการรักดีต่างๆ นั้นเกิดขึ้นมาทีหลัง หลักศาสนา หลัก
ความเชื่อให้อยู่บนฐานของความรู้ แนวคิดของศาสนาอิสลาม ต้องเรียนให้รู้
ตนเองก่อน สร้างชีวิตก่อนสร้างอาชีพ หรือสร้างวิถีชีวิตก่อนสร้างทักษะชีวิต
บนฐานชีวิตที่ดีก่อน จึงสร้างอาชีพที่ดีขึ้นมา

การสังเคราะห์

ถ้านำทั้งห้าเรื่องมาจัดเรียงเสียใหม่ ให้ความสัมพันธ์ระหว่างเรื่อง
เหล่านี้⁵ โดยเรียงเป็นชั้นความสัมพันธ์ซึ่งแต่ละชั้นเชื่อมโยงกัน โดยเริ่มต้น
จากสิ่งที่เห็นได้ชัดที่สุด ไปสู่สิ่งที่ดำรงอยู่ในโครงสร้างสังคมไทยซึ่งสะท้อน
ความไม่เป็นธรรมในสังคมอันเป็นที่มาของความรุนแรงที่ดำเนินอยู่ในรูปต่างๆ

⁵ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, คำนำ, หนังสือความรู้และความไม่รู้ 3 จังหวัดชายแดนใต้, แผนงานร่วมศึกษา
เสริมสร้างสุขภาวะ กรณี 3 จังหวัดภาคใต้ คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2549

และที่สุดที่แฝงเร้นอยู่ในชั้นวัฒนธรรมซึ่งทำหน้าที่ให้ความชอบธรรมกับความ
คิดคับแคบที่มีต่อผู้คนที่แตกต่างจากตัว ถึงขั้นยอมรบให้ใช้ความรุนแรงต่อ
คนเหล่านั้นได้สนิทใจ อาจช่วยให้เห็นประเด็นสำคัญ 5 ประเด็น และ ทางออก
5 ทางคือ

ชั้นของบุคคลที่ใช้ความรุนแรง

1. ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีตัวละครมากมาย ทั้งฝ่าย
ผู้ก่อการใช้ความรุนแรง ผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมถึงประเทศ
เพื่อนบ้าน และมหาอำนาจของโลก ทั้งหมดนี้ดำเนินไปท่ามกลางบริบททาง
การเมืองความมั่นคงของโลกที่แทบทุกประเทศถูกครอบงำ ด้วยยุทธศาสตร์
สร้างความมั่นคงกระแสหลัก และดังนั้นต้องหาคำตอบให้ประเทศเป็นอิสระ
ทางความคิดยุทธศาสตร์เพื่อสถาปนาความมั่นคงที่ยั่งยืน

ชั้นทางโครงสร้าง

2. ผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยากจนและเผชิญกับความไม่
ยุติธรรมทางเศรษฐกิจ และดังนั้น ต้องหาคำตอบแก้ไขความไม่เป็นธรรมที่
ดำรงอยู่ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม แต่ขณะเดียวกันสังคมไทยก็ต้องไม่เห็น
ว่าคำตอบของปัญหาความรุนแรงภาคใต้อยู่ที่การแก้ปัญหาเศรษฐกิจ
เท่านั้น

3. ภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่เห็นทุกสิ่งเป็นสินค้าเหมือนไม่มีขอบเขต
พอเพียง สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงต้องเผชิญกับวิกฤตในการจัด
ทรัพยากรธรรมชาติ และดังนั้นต้องหาคำตอบให้ท้องถิ่นเป็นอิสระในทาง
การจัดการทรัพยากร

ชั้นทางวัฒนธรรม

4. การจัดการศึกษาไทยเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างระบบราชการ แต่วัฒนธรรมความคิดเกี่ยวกับการศึกษาไทยถูกครอบงำจากส่วนกลาง จึงกลายเป็นการศึกษาที่ไม่เห็นความสอดคล้องกับวิถีแห่งชุมชน และดังนั้นจึงต้องหาหนทางสร้างวัฒนธรรมการศึกษาที่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

5. สังคมไทยโดยรวมตกอยู่ใต้อิทธิพลครอบงำของประวัติศาสตร์ชาติชนิดที่มีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง อีกทั้งยังสร้างความเชื่อมโยงต่อเนื่องกลับไปยังอยุธยา และ สุโขทัย ดังนั้นต้องหาหนทางเปิดพื้นที่ให้ประวัติศาสตร์สังคมชนิดที่อัตลักษณ์ของท้องถิ่นมีความหมายได้รับการยอมรับ ให้อดีตของผู้คนที่แตกต่างหลากหลายมีเสียง มีที่ทางในประวัติศาสตร์ชาติอย่างใหม่ที่ต้องสร้างบนพื้นฐานความเป็นจริงของสังคมไทยนั่นเอง

กล่าวอย่างรวบรัดให้ถึงที่สุด โครงการตลาดวิชามหาวิทยาลัยชาวบ้าน ชุด 3 จังหวัดภาคใต้ดูจะเข้าใจว่า ทางออกของปัญหาความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อยู่กับการต่อสู้ด้วยความรู้กับการครอบงำที่ดำรงอยู่ในรูปแบบต่างๆ และ ปลดปล่อยชีวิตผู้คนและสังคมไทยโดยรวมให้เป็นอิสระจากการถูกครอบงำเหล่านั้น

ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง สิ่งที่ต้องต่อสู้ด้วยอย่างจริงจังเห็นจะเป็นสภาพ “วัฒนธรรมเชิงเดี่ยวทางความคิด” [Vandana Shiva, *Monocultures of the Mind: Perspectives on Biodiversity and Biotechnology* (Penang, Malaysia: Third World Network, 1993)] ที่ดำรงอยู่ในสังคมมนุษย์มาหลายรวมทั้งสังคมไทยด้วย “วัฒนธรรมเชิงเดี่ยวทางความคิด” ทำหน้าที่ผลิตตัวแบบทางความคิด ซึ่งมุ่งลดทอนบ่อนทำลายความหลากหลายต่างๆ ในนามของการพัฒนา ความก้าวหน้า และความมั่นคงกระแสหลัก ภัยร้ายแรงของ “วัฒนธรรมเชิงเดี่ยวทางความคิด” คือ เมื่อความแตกต่างหลากหลายถูกทำลาย ก็จะทำให้ทางเลือกต่างๆ อันตรธานไปด้วย และฝังสังคมมนุษย์ไว้กับ

มายาคติว่าไม่มีทางเลือกใดๆอีกแล้ว นอกจากยอมจำนนกับความคิดหลัก
ที่ครอบงำผู้คนอยู่ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ความมั่นคงของประเทศ เศรษฐกิจการเมือง
ทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษา หรือ การหวนคิดถึงอดีตของตน

เหลี่ยมหลังแลหน้า ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตและชุมชน:

มุมมองจากชาวบ้าน 3 จังหวัดชายแดนใต้ (สิงหาคม 2549)

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง เหลี่ยมหลังแลหน้า ความเปลี่ยนแปลง
ของชีวิตและชุมชน จากมุมมองของชาวบ้าน ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
จัดขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งที่ได้ทำการศึกษา และจัดกิจกรรมในพื้นที่
เพื่อให้เข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดของคนภายใน เข้าใจชีวิตวัฒนธรรมที่แสดง
ถึงความต้องการ วิถีคิด ค่านิยมที่เกิดขึ้นในสังคมท้องถิ่น

เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์
สังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ และความเชื่อ
ที่เกิดขึ้นในสังคมท้องถิ่น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับ
การเข้าใจถึงสาเหตุปัญหาและสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของพื้นที่ 3
จังหวัดภาคใต้ อย่างมีระบบ ได้จัดขึ้นใน 3 ระดับ คือระดับชาวบ้านในพื้นที่
ระดับนักวิชาการและนักพัฒนา และระดับนโยบายกับสาธารณชน

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อศึกษาท้องถิ่นใน 3 จังหวัด ภาคใต้

จากยาลอเป็นยะลาการเปลี่ยนแปลงในรอบทศวรรษ

ชี้ให้เห็นถึงความพึ่งพาอาศัยกันของชุมชนไทยพุทธ และมุสลิมในอดีต
ดังกรณีการแลกสถานที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนบริเวณปะละเสี่ยงกับหน้าถ้ำ ความ
เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของผู้คนเกิดขึ้นอย่างมากมาภายหลังจากการ
สร้างทางรถไฟและตัดถนน

บทบาทผู้หญิงได้มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ผู้หญิงต้องออกไป

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 39

ทำงานนอกบ้านมากขึ้น ค่านิยมส่งลูกเรียนในเมืองเกิดขึ้นเหมือนหมู่บ้าน
ทั่วไปในประเทศไทย พ่อแม่ที่ส่งลูกหลานเข้ามาเรียนในเมืองก็เผชิญกับปัญหา
วัยรุ่นไม่ต่างกัน

ความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม ความขัดแย้งระหว่างคุณค่าเก่ากับคุณ
ค่าใหม่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในสังคมมลายูมุสลิม

การวิจัยนี้เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมใน
บริเวณท้องถื่นยาโลที่ประกอบไปด้วยหลายหมู่บ้านทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ
และมุสลิม และทำการศึกษามุขบ้านที่เรียกได้ว่าเป็นกลุ่มบ้านที่มีความสำคัญ
ในเมืองยาโลแต่อดีตและสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน คือ บ้านยาโล บ้านเปาะเล้ง
บ้านหน้าถ้ำ บ้านท่าสาป และบ้านบาโงยซิแน

บริเวณท้องถื่นยาโลเป็นที่ราบลุ่มอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย
ด้วย พุงนา ภูเขา และแม่น้ำ ในอดีตมีการทำนาเป็นหลักและใช้การท่อน้ำโดย
พระยายะลาและกำนันในอดีตสร้างอ่างเก็บน้ำสำหรับการเกษตรและบ่อน้ำ
สำหรับบริโภคแก่ชาวบ้านในท้องถื่น เพราะบริเวณนี้เป็นที่ราบเชิงเขามีแหล่ง
น้ำใต้ดินที่สะอาดและเพียงพอ ส่วนผลไม้มักจะอยู่ในรูปของสวนดงหรือ
สวนสมรม แต่ปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่นาที่ถูกปรับจากการขยายรุกเข้า
มาของโรงงานและเมือง สวนก็เปลี่ยนสภาพเป็นพืชเชิงเดี่ยว เช่นลองกองและ
สวนยาง

เนื่องจากบริเวณนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งชาวมลายูมุสลิม คนเชื้อสายจีน
ที่เป็นชาวพุทธ และชาวพุทธท้องถื่น โดยจะเป็นมุสลิมประมาณ 90% ส่วน
อีก 10% ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีผ่านประเพณีและพิธีกรรม
เป็นหลัก เช่น ในการทำนาก็จะร่วมกันลงแขกระหว่างมุสลิมกับคนพุทธ ประเพณี
ชิงเปรตของชาวไทยพุทธ งานจัดเลี้ยงต่างๆ เช่น งานแต่งงาน เข้าสู่นัด
ตลอดจนงาน วันรายอของชาวมุสลิม ทางฝ่ายมุสลิมก็จะเชิญชาวไทยพุทธ
จีน มาร่วมงานด้วย

40 วาระทางสังคม

สำหรับคนจีนจะมีความสัมพันธ์กันในเรื่องของการทำมาค้าขาย แลกเปลี่ยนกัน โดยเฉพาะการรับซื้อยางซึ่งคนจีนเป็นคนกลุ่มแรกที่รับซื้อยาง และยังได้บุกเบิกตลาดนัดสามแยกบ้านเนียงด้วย อีกทั้งความเชื่อท้องถิ่น ที่ชาวบ้านเรียกว่าอาถรรพ์ของสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่น ทั้งชาวมุสลิมและชาว พุทธต่างมีความเชื่อในอำนาจนอกเหนือธรรมชาตินี้เช่นกัน เช่น ความเชื่อเรื่อง ความศักดิ์สิทธิ์ของภูเขาบาลอ ยักษ์วัดหน้าถ้ำ ต้นไทรใหญ่ ภูโบรศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นบาลอลดตลอดช่วงกว่าร้อยปีจากเมือง บาลอลจนถึงปัจจุบัน คือ การแบ่งเขตการปกครองเป็นตำบลและอำเภอ เมือง บาลอลเก่ากลายเป็นพื้นที่ชานเมืองหรือปริมณฑลของเมืองยะลาในปัจจุบัน เกิดเนื่องจากศูนย์กลางเศรษฐกิจที่เปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงบทบาทผู้นำที่มา จากการแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง การเปลี่ยนจากเกษตรแบบพอเพียงเป็นการทำ การเกษตรเชิงเดี่ยว การปรับเปลี่ยนอาชีพการเกษตรเป็นแรงงานรับจ้างหรือรับ ราชการ การเข้ามาของคนต่างถิ่นที่เป็นนายทุน การขายที่ดินบริเวณถนน ตัดผ่านการเปลี่ยนแปลงประเพณีและความเชื่อทางศาสนา และกระทบบทบาท และสถานภาพของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นผู้หารายได้ให้ครอบครัว มากขึ้น ซึ่งมีความขัดแย้งในความรู้สึกลึกซึ้งอย่างมากในสังคมมุสลิมแบบเก่า

จนทุกวันนี้ในท้องถิ่นบาลอลเกิดกลุ่มคนที่แบ่งจากสถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจออกเป็น 3 กลุ่ม คือ คนชั้นสูงที่ร่ำรวยและแข่งขันกันแสดง ฐานะ คนชั้นกลางที่มีบทบาททางสังคมสูงและอยู่อย่างไม่เดือดร้อน และคน ชั้นล่างที่มีฐานะยากจนและมีลูกมาก ไม่มีความมั่นคงในชีวิต สิ่งเหล่านี้ นำ มาซึ่งความเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างทางความคิดของคนกลุ่มต่างๆ ตลอดจนความแตกต่างทางทัศนคติของคนต่างวัย

ผลกระทบต่อคนจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ทำให้ชีวิตของชาวบาลอลเปลี่ยนแปลง ทางที่ดีคือทำให้ลูกหลาน

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 41

ของคนในพื้นที่ซึ่งจบการศึกษาในระดับต่างๆ และสาขาวิชาต่างๆ ได้มีงาน
ทำกันเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมีโครงการของรัฐเข้ามาช่วยในการแก้ไขปัญหา
การว่างงาน แต่ผลกระทบที่มีมากมหาศาลและชัดเจน คือ ด้านจิตใจ และ
ความรู้สึกซึ่งคงต้องใช้เวลาในการรักษาเยียวยา นับวันจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น คน
ในพื้นที่บางคนถึงกับทำใจ อะไรมันจะเกิดก็ต้องเกิดช่วยบรรเทาความรู้สึกได้
ระดับหนึ่งเพื่อปลอบใจตัวเองเพื่อเผชิญกับโลกในวันพรุ่งนี้ต่อไป

ประเด็นสำคัญที่เห็นได้ชัดจากการงานศึกษาวิจัยจากนักวิจัยท้องถิ่น
ยาลอครั้งนี้คือ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบชนบทมาเป็น
สังคมเมืองและชานเมือง ทำให้โครงสร้างภายในสังคมปรับเปลี่ยนรูปแบบ
ไปจากเดิมอย่างมาก และได้ผลกระทบทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะในสังคม
มุสลิมอย่างสูง เกิดรูปแบบของกลุ่มคนที่มีช่องว่างในเรื่องฐานะความเป็นอยู่
ระดับการศึกษา โอกาสในชีวิต และช่องว่างภายในคือช่องว่างระหว่างวัย
ปัญหาเหล่านี้มีความซับซ้อนและรุนแรงกำลังเคลื่อนไหวอย่างเป็นพลวัตร
แตกต่างไปจากความเข้าใจของสังคมที่ยังไม่ตระหนักถึงลักษณะของปัญหา
เหล่านี้ ซึ่งสังเกตได้จากเหตุการณ์รุนแรงที่มีความถี่สูงในพื้นที่อำเภอเมือง
อำเภอยะหา และบันนังสตา ในจังหวัดยะลา ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยส่วนหนึ่ง

การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศวัฒนธรรมในเขตเชิงเขาบูโด-สันกาลา-
คีรีกลุ่มสายบุรีตอนกลาง

พื้นที่สำคัญของชุมชนนอกจากที่ตั้งบ้านเรือน ที่นา ที่สวน ภูเขาและ
ปอเนาะ ก็มีที่สาธารณะที่ส่วนรวม ซึ่งชุมชนท้องถิ่นใช้ร่วมกัน ความเปลี่ยนแปลง
การทำมาหากินเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพาราส่งผลกระทบต่อ
ชีวิตความเป็นอยู่ของคน ไม่น้อยกว่าการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการถือครอง
กรรมสิทธิ์เอกชน จากเดิมที่ไม่มีโฉนด กลายเป็นต้องมีโฉนด เศรษฐกิจเข้าสู่
ระบบตลาดมากขึ้น วิถีชีวิตแบบเดิมถูกกระทบ

ความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่น หรือระหว่างกลุ่มบ้านตะโหนดกับกลุ่มบ้านเชิงเขา บ้านพื้นราบ และบ้านชุมทาง ซึ่งเป็นกรณีศึกษา นั้น เกิดขึ้นบนฐานของการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาที่เข้ามาสู่ท้องถิ่นทั้งสอง แม้ว่าการศึกษาค้างนี้ จะทำให้เห็นภาพของการเชื่อมโยงกันระหว่างท้องถิ่น แต่การเชื่อมโยงที่ปรากฏขึ้นนั้นกลับเป็นภาพของผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากที่มีนโยบายการพัฒนาเข้ามาในรูปแบบต่าง ๆ

นโยบายการพัฒนาที่เข้ามานั้น มิได้เข้ามาเพียงถนน ทางรถไฟหรือสิ่งปลูกสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ แต่ได้มีการสร้างระบบการครอบครองสิทธิ์ โดยเฉพาะการครอบครองสิทธิ์หรือความเป็นเจ้าของในแบบของเอกชน และในแบบของรัฐ เข้ามาแทนที่การจัดการในแบบวงศ์ตระกูลหรือแบบสวนดุขง เห็นได้จากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติในเขตบ้านตะโหนด และการสร้างสวนป่าพระนามาภิไธย ใน อำเภอศรีสาคร ทบที่ทำกินและสวนดุขงของชาวบ้าน โดยทางหน่วยงานรัฐได้อำสิทธิ์ในการจัดการควบคุมดูแลแทน ในขณะที่การจัดการแบบสวนดุขงจากที่เคยมีการจัดการแบบเครือญาติต้องอยู่ในภาวะอ่อนแอ เพราะบรรดาสมาชิกในเครือญาติต่างต้องการพื้นที่ของสวนดุขงให้เป็นของตนเองแบบสมบูรณ์ผ่านการครอบครองแบบระบบกรรมสิทธิ์ เพื่อนำไปปลูกยางพาราและลองกอง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงนำพาให้ทั้งสองท้องถิ่นเดินไปสู่ชะตากรรมร่วมกันคือการตกไปสู่แผนทางเศรษฐกิจที่กำหนดจากนโยบายของรัฐเป็นสำคัญ แม้ว่าข้อดีเพียงด้านเดียวของการก่อสร้างถนน หนทางคือ การทำให้กระแสทางศาสนาเข้าสู่พื้นที่เชิงเขามากขึ้น ทำให้ชุมชนเชิงเขามีความรู้ทางศาสนาอิสลามมากขึ้นก็ตาม

ภาพของสวนยางและการปลูกลองกอง ทำให้เห็นภาพของเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างชัดเจน และมักกระจุกตัวอยู่ในบริเวณ อำเภอศรีสาคร มากกว่า การเกิดขึ้นของกลุ่มค้าไม้ยางพารา ที่เป็นการปรับตัวของ

ระบบเศรษฐกิจภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชนก่อให้เกิดนายทุนและหน้าหน้าภายในท้องถิ่นขึ้น และอาศัยความสัมพันธ์ในท้องถิ่น เช่น เครือญาติ ความเป็นมลายูผ่านงานประเพณีต่างๆ เช่น กินเหลียว ทางน้ำชา งานแต่งงานฯ เป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนต่อรอง ราคาขายไม้ยาง เป็นต้น ส่งผลให้ตลาดค้าไม้ยางในอำเภอศรีสาครโตขึ้นอย่างรวดเร็ว จนแพร่กระจายกลับมาสู่ต้นทางในการนำไม้ยางเข้ามา คือ บ้านตะโหนด ในทำนองเดียวกัน ลองกองจำนวนมากและนายหน้าขายลองกองได้มาจากบ้านตะโหนด และเข้าไปค้าขายใน อำเภอศรีสาคร จน กลายเป็นแหล่งปลูกและค้าลองกองขนาดใหญ่ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการใช้ที่ดินในการทำเกษตรเป็นอย่างมาก ท่ามกลางทิศทางของการปรับตัวที่ยังไม่ชัดเจนของคนในท้องถิ่น

การสำรวจได้ถึงปัญหาเหล่านี้ทำให้เป็นแนวทางในการศึกษาต่อไปในระดับที่ต้องลงลึกในรายละเอียดของปัญหามากขึ้น

โครงการเสริมสร้างศักยภาพผู้หญิงสร้างสุขภาวะสังคมใน 3 จังหวัดภาคใต้

เครือข่ายผู้หญิงเพื่อสันติภาพ

การทำงานของเครือข่ายผู้หญิงเพื่อสันติภาพ ให้ความสำคัญกับผู้หญิงผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ความรุนแรงใน 3 จังหวัดภาคใต้ในฐานะที่เป็นคนคนหนึ่ง โดยไม่ได้แบ่งแยกว่าเป็นฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐ หรือผู้ก่อการ เป็นไทยพุทธ หรือไทยมลายูมุสลิม ได้เห็นชีวิตผู้คนใน 3 จังหวัดภาคใต้ผ่านมุมมองของผู้หญิงเห็นความเกลียดกลัวและอคติของคนในสังคมที่มีต่อกัน ซึ่งกลุ่มผู้หญิงที่เครือข่ายเข้าไปทำงานด้วย ได้สะท้อนให้เห็นถึงความรุนแรงของสื่อมวลชนที่กระทำต่อสังคม 3 จังหวัดภาคใต้ด้วยการนำเสนอความรุนแรง ที่ก่อให้เกิดความเกลียดกลัวต่อกันมากยิ่งขึ้น

การดำเนินงานของเครือข่ายผู้หญิงเพื่อสันติภาพ ส่งผลให้ผู้หญิงและ

เยาวชนผู้สูญเสียมีสุขภาพกายใจที่ดี สามารถกำหนดการดำเนินชีวิตของตนเอง และพึ่งพาตนเองได้ เกิดเครือข่ายความร่วมมือในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ได้องค์ความรู้ในการทำงานเสริมสร้างศักยภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงและการสร้างสุขภาวะที่ดีกับชุมชนในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ นอกจากนี้ยังช่วยเปิดพื้นที่ของผู้หญิงต่อสังคมและชุมชนของตนเอง และมีการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชายในชุมชน จากเดิมที่ผู้หญิงมีบทบาทหลักในครอบครัว ส่วนใหญ่จึงไม่มีโอกาสในการเดินทางสู่โลกนอกชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมกับทางเครือข่ายฯ จึงเป็นโอกาสให้ผู้หญิงได้เปิดโลกทัศน์ และเรียนรู้โลกภายนอก

ทางเครือข่ายยังเล็งเห็นความสำคัญที่จะดำเนินการกิจกรรมอย่างต่อเนื่องร่วมกับผู้หญิงและเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ต่อไป และยังตระหนักถึงความจำเป็นในการส่งเสริมทัศนคติที่เคารพความแตกต่าง และแนวคิดการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี และได้นำเสนอเรื่องราวความเป็นอยู่และชีวิตของชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ต่อสาธารณชนเพิ่มขึ้น รวมทั้งขยายผลจัดทำกิจกรรมทางเลือกเพื่อสร้างความตระหนักแก่สมาชิกในครอบครัวและชุมชน และประสานเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายส่งเสริมกิจกรรมสันติวิธีในพื้นที่ในระยะยาวต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการดำเนินงาน

1. การส่งเสริมสนับสนุนบทบาทและสร้างแกนนำในชุมชน การดำเนินงานที่ผ่านมาผู้ที่เป็นสื่อกลางมีบทบาทสำคัญในการช่วยเป็นสื่อกลางระหว่างชุมชนและคนจากภายนอกซึ่งมีข้อจำกัดทางภาษาและความเข้าใจในวัฒนธรรม การสร้างเสริมศักยภาพของผู้หญิงที่เป็นแกนนำจึงมีความสำคัญในการทำงานเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของผู้หญิงในชุมชนต่อไป ทั้งนี้ให้คำนึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนคนรุ่นใหม่ซึ่งมีโอกาสด้านการศึกษาและสามารถ

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 45

เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงไปยังเยาวชนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง

2. การส่งเสริมความเข้มแข็งในการประสานงานเป็นเครือข่าย การประสานงานขององค์กรและกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งเพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้ที่ต้องการช่วยเหลือและบรรเทาปัญหาได้อย่างทั่วถึง อีกทั้งยังหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนในการดำเนินงาน

3. ส่งเสริมการสร้างพื้นที่สาธารณะสำหรับผู้หญิง ถึงแม้ว่าสถานการณ์ของผู้หญิงมุสลิมจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และเริ่มมีบทบาททางเศรษฐกิจเคียงคู่กับผู้ชายในชุมชนและสังคมเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งสถานการณ์ความรุนแรงและยังทำให้ผู้ชายในชุมชนมีข้อจำกัดในการเดินทางเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงมุสลิมยังขาดประสบการณ์ในการแสดงบทบาทในชุมชนและสังคม และต้องการโอกาสในการแสดงความคิดเห็นและเรียนรู้การมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะ

4. สร้างเครือข่ายส่งเสริมสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา การทำงานเพื่อสร้างเสริมศักยภาพและสุขภาพของผู้หญิงในชุมชนจังหวัดภาคใต้ซึ่งยังคงมีสถานการณ์ความขัดแย้งและเหตุความรุนแรงเช่นนี้ การทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายเพื่อส่งเสริมสันติวิธีในการแก้ไขปัญหาจึงมีความสำคัญอย่างมาก โดยจะต้องมีการทำงานเชื่อมโยงทั้งเครือข่ายจากชุมชนไปสู่นอกชุมชนในภูมิภาคต่าง ๆ

โครงการพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาการศึกษาใน 3 จังหวัดภาคใต้ กรณีศึกษาปอเนาะ

บทบาทการจัดการกล่อมเกลாதาสังคมของสถาบันปอเนาะ ไม่ต่างจากบทบาทของวัดไทยในอดีต ซึ่งถูกทำให้หมดบทบาทไปนานแล้ว ปอเนาะกำลังเผชิญกับสิ่งที่ใหญ่กว่าความขัดแย้งกับรัฐไทย นั่นคือความขัดแย้งกับ

ตลาดที่เน้นชีวิตด้านวัตถุ การบริโภคอย่างไร้ขอบเขต ชีวิตด้านภายในของ
ผู้คนกำลังมีความสับสนขัดแย้งอย่างรุนแรง

หลักอิสลามที่เน้นทักษะชีวิตมาก่อนทักษะอาชีพ ในขณะที่การศึกษา
สมัยใหม่ดูเหมือนให้น้ำหนักกับทักษะอาชีพ การผลิตคนเข้าสู่โรงงาน
หรือภาคบริการต่างๆ เป็นต้น บทบาทปอนะจะสามารถดำรงอยู่ท่ามกลาง
กระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างไร

พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นถิ่นที่อยู่ของชาวมลายูมุสลิมซึ่งถือเป็น
คนกลุ่มน้อยในประเทศไทย แต่เป็นกลุ่มใหญ่ในพื้นที่จังหวัดชายแดน
ภาคใต้ เนื่องจากเป็นมุสลิมจึงมีความจำเป็นต้องมีความเข้าใจต่อหลักคำสอน
ของศาสนาอิสลาม เพราะมุสลิมมีหลักคิดว่า อิสลามคือธรรมเนียมและรูปแบบ
การดำเนินชีวิตของมุสลิมทุกคน และไม่สามารถแยกเรื่องของอาณาจักรออก
จากเรื่องของศาสนจักรได้ กล่าวคือ มุสลิมต้องรับรู้และรับผิดชอบในเรื่องของ
ศาสนา และเรื่องทางสังคมโดยแยกออกจากกันไม่ได้ และการอ้างอิงเหตุผล
ใด ๆ จะใช้อัล-กุรอาน และอัล-หะดีษ เป็นบทสรุปของปัญหาและเหตุผล
และเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

สถาบันการศึกษาที่เป็นตัวขับเคลื่อนสังคมมุสลิมที่สำคัญ คือ สถาบัน
ศึกษาปอนะ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งถือเป็นสถาบัน
การศึกษาที่มีความแตกต่างจากสังคมส่วนใหญ่ทั่วไป อย่างไรก็ตามรัฐได้ให้
ความสำคัญ และช่วยเหลือสถาบันทั้งสองตลอดมา โดยมุ่งหวังที่จะพัฒนา
การศึกษาให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
แต่ในภาพแห่งความเป็นจริง ได้เกิดปัญหามากมายในการพัฒนาการศึกษา
ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากขาดการติดตามและความ
ต่อเนื่องจากฝ่ายรัฐ และเรื่องงบประมาณที่ไม่พอเพียงในการขับเคลื่อนกลไก
ทางการศึกษาให้เดินไปข้างหน้า ยิ่งไปกว่านั้นยังขาดความเข้าใจและ
ประสบการณ์ทางการศึกษารูปแบบใหม่ของฝ่ายผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งถือเป็น

สามเหตุผลที่ต้องผลักดันให้เกิดเป็นผลในทางรูปแบบต่อไป

ในส่วน of สถาบันศึกษาปอเนาะ รัฐควรปล่อยให้มีความอิสระในการจัดการและกำหนดหลักสูตร แต่ควรให้การส่งเสริมในด้านกายภาพหรือด้านสาธารณูปโภคให้แก่สถาบันศึกษาปอเนาะ โดยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับหลักสูตร ในส่วนของการส่งเสริมวิชาชีพจะต้องไม่กระทบกับตารางการศึกษาที่มีอยู่ และไม่กระทบกับวิถีชีวิตทางการศึกษาภายในสถาบันศึกษาปอเนาะ

ส่วนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม รัฐควรเข้าไปส่งเสริมและช่วยเหลือให้เกิดการพัฒนาวิชาสามัญหรือวิชาชีพให้มีความพร้อมและมีมาตรฐาน และมีคุณภาพทางการศึกษาเหมือนกับโรงเรียนของรัฐหรือโรงเรียนเอกชนทั่วไป

สถาบันการศึกษาทั้งสองนี้มีความสำคัญ และความเหมาะสมกับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐควรให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ และพัฒนาไปบนความเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างทางศาสนา วัฒนธรรม และวิถีคิด เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อเยาวชนและประเทศชาติ

ความสับสนต่างๆที่เกิดขึ้นกับสถาบันศึกษาปอเนาะ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งเกิดขึ้นจากความเข้าใจแต่ฝ่ายเดียวและการคิดแทนจากฝ่ายรัฐ และความสับสนจากระแสข่าวที่มาจากสื่อที่ขาดจรรยาบรรณบางกลุ่ม ที่มักเสนอข่าวโดยขาดความรับผิดชอบและขาดความรอบคอบ โดยไม่เล็งเห็นผลที่จะเกิดขึ้นกับสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และสังคมโดยรวม

ทางออกและแนวทางที่จะพัฒนาการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องเริ่มด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะส่วนสำคัญที่มีอำนาจและหน้าที่โดยตรงกับการศึกษา คือ ฝ่ายรัฐที่ต้องมีความเอาใจจริงเอาใจ และมีความจริงจังในการสนับสนุนช่วยเหลือ ฝ่ายผู้บริหารโรงเรียนที่ต้องมีความเข้าใจการบริหารจัดการการศึกษา และฝ่ายหน่วยงานที่ดูแลการศึกษา

ทั้งในระดับพื้นที่หรือระดับส่วนกลาง

สามส่วนนี้ต้องทำงานประสานกัน ด้วยการติดตามดูแลปัญหาและความขาดแคลนที่เกิดขึ้นกับสถาบันศึกษาดังกล่าว ให้มีความพร้อมทั้งด้านกายภาพและหลักสูตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ และให้เกิดความสอดคล้อง และเกิดการยอมรับด้วยความสมัครใจในการจัดการการศึกษา โดยรัฐต้องมีเป้าหมายในการพัฒนาที่ชัดเจนที่จะเข้าไปช่วยเหลือและส่งเสริม มากกว่าการเข้าไปเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้ รัฐต้องตระหนักเสมอว่ามุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีทุนชีวิต คือศาสนาอิสลาม และทุนวัฒนธรรมคือความเป็นมลายูและภาษามลายู ดังนั้น การจะพัฒนาใดๆก็ตามต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับทุนทั้งสอง ด้วยการเข้าใจ เข้าถึงและยอมรับในลักษณะดังกล่าว

โครงการศึกษาความคิดของอุลามาฮ์ : ความสัมพันธ์กับสุขภาวะชุมชนในสังคมมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้

อุลามาฮ์ หรือผู้รู้ในสังคมไทยมลายูมุสลิมปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าหาได้ยาก โต๊ะครูส่วนใหญ่จะเป็นเพียงผู้สอน ผู้ถ่ายทอดความรู้ อุลามาฮ์ได้สูญเสียบทบาทของตนเองไปด้วยเหตุปัจจัยด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม

การศึกษาวิจัยนำมาสู่การค้นพบว่า บทบาทที่พึงประสงค์หรือบทบาทที่ควรคาดหวังของอุลามาฮ์ในการเป็นผู้นำทางสังคมในด้านต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมาก อุลามาฮ์ไม่สามารถแสดงบทบาทนำในสังคมจากเงื่อนไข ปัจจัยหรือบริบทเชิงโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งจากภายในสังคมมุสลิมเองและสังคมภายนอก แม้กระทั่งประเด็นสุขภาวะซึ่งไม่ใช่ประเด็นที่ล่อแหลมในทางการเมืองก็ตาม แต่อุลามาฮ์ก็ไม่สามารถแสดงบทบาทชี้นำสังคมหรือเป็นแบบอย่างในสังคมได้อย่างเต็มที่กล่าวคือ

1. โครงสร้างของสังคมไทยที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการแสดงบทบาทด้าน

ต่าง ๆ ของอุลามาฮ์ ซึ่งรวมถึงด้านสุขภาวะ ทำให้อุลามาฮ์มีบทบาทจำกัด
เพียงการถ่ายทอด ให้ความรู้เฉพาะด้านการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
เท่านั้น โครงสร้างสังคมนี้มีทั้งปัจจัยภายในชุมชนมุสลิมเอง ได้แก่

- เรื่องของผลประโยชน์ของคนในชุมชน เช่น อุลามาฮ์หรือโต๊ะครูไม่กล้าเสนอแนะเรื่องของระบบชะกาด ที่ครอบคลุม ผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ นอกเหนือจากข้าว จะพูดเฉพาะประเด็นที่ชาวบ้านพอใจ ผู้รู้จึงอยู่ในฐานะผู้คล้อยตามสังคม แทนที่จะเป็นผู้นำของสังคม ในขณะที่เดียวกันบทบาทในการพัฒนาสังคมอย่างที่เคยเป็นมาในอดีตในฐานะที่เป็นผู้นำโดยธรรมชาติ ถูกแทนที่โดยผู้นำที่เป็นทางการ มีองค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามารับหน้าที่แทน เช่น อบต. อุลามาฮ์จึงเกิดความรู้สึกว่าไม่ใช่หน้าที่ของตนเองอีกต่อไป แล้วในการชี้นำสังคมในบางด้านเพราะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ลักษณะเช่นนี้จึงเข้าทำนองที่ว่า “ผู้รู้อาจไม่ใช่ผู้นำ ผู้นำอาจไม่ใช่ผู้รู้”

- ความเหมาะสมกับสภาพของสังคมหรือยุคสมัย อุลามาฮ์จะหยิบยกเรื่องใด โดยเฉพาะเรื่องใหม่ ๆ มาให้ความรู้แก่ประชาชนมักจะต้องให้เรื่องนั้น ๆ เกิดขึ้นก่อน เพราะการพูดก่อนกระแสหรือการแนะนำก่อนจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นไม่ค่อยจะได้ประโยชน์ ชาวบ้านมองไม่ค่อยเห็นความสำคัญ ดังนั้น อุลามาฮ์จะยังไม่พูด หรือเสนอก่อนที่จะเกิดกระแส อุลามาฮ์เองก็ต้องเลือกที่จะแนะนำสั่งสอนหรือให้ความรู้กับชาวบ้านในระดับที่ชาวบ้านเองสามารถรู้และเข้าใจได้ ประเด็นที่มีความใหม่หรือลึกซึ้งมาก อุลามาฮ์ก็จะไม่ถ่ายทอดเพราะยากต่อการรับรู้ของชาวบ้าน ในอดีตคนรุ่นเก่าเงื่อนโซทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองยังไม่เปลี่ยนแปลง ยังไม่ก้าวหน้าอย่างเช่นปัจจุบัน จึงยังไม่ได้สอนชาวบ้านในประเด็นใหม่ ๆ เพราะยังไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ของชาวบ้าน เช่นธนาคารอิสลาม

- ความรู้สึกเกรงกลัว เกรงใจ หรือละอายใจต่อผู้รู้เหมือนในอดีตได้สูญหายไป ในอดีตเมื่อกำลังกระทำความผิด เช่น ดื่มสุรา เล่นการพนัน ฯลฯ

เมื่อเห็นโต๊ะครู อีหม่ามเดินผ่าน หรือได้ยินใครเอ่ยชื่อถึงท่าน พฤติกรรมที่ไม่ดีไม่งามทั้งหลายก็จะยุติ แต่ในปัจจุบันความรู้สึกเช่นนี้เจือจางลงไปมาก ซึ่งอาจเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญประการหนึ่งถึงรูปแบบความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของโต๊ะครู อีหม่ามกับผู้คนในสังคมปัจจุบันนี้

ส่วนโครงสร้างภายนอกสังคมมุสลิมก็คือ รัฐไทย ระบบราชการไทยในการทำความเข้าใจสังคมมุสลิมคือ

- ความรู้ (ไม่รู้) ของรัฐไทย ระบบราชการไทยที่มีต่อสังคมมุสลิม เจ้าหน้าที่รัฐเข้าใจว่าผู้รู้มีบทบาทเฉพาะในด้านพิธีกรรมทางศาสนา หรือมีบทบาทเฉพาะในการสอนหลักปฏิบัติทางศาสนาเท่านั้น หากอุลามะฮ์รายใดมีบทบาทมากกว่าการสอน มักถูกเพ่งเล็ง เช่น บาบอแม พยายามจัดรูปแบบสังคมในสถาบันปอเนาะให้มีลักษณะเป็นหมู่บ้าน หรือเป็นชุมชนตามหลักการอิสลาม ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐเพ่งเล็งเนื่องจากความไม่เข้าใจว่า อุลามะฮ์ท่านนี้กำลังทำอะไรที่ไม่เหมาะสมและเป็นอันตรายต่อสังคมภายนอก หรือไม่ทำให้อุลามะฮ์ปัจจุบันต้องจำกัดบทบาทเฉพาะด้านการสอนพิธีกรรมศาสนาเพียงอย่างเดียว

ผู้รู้ในพื้นที่ในปัจจุบันไม่กล้ามีบทบาทมากนักเพราะกลัวความปลอดภัย เพราะระดับประเทศมีปัญหาระหว่างรัฐกับสังคมไทยมุสลิม จึงส่งผลทำให้บทบาททางการเมืองของอุลามะฮ์ลดน้อยลงไปด้วย แม้ว่าจะเป็นที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน แต่ก็ไม่ได้ให้คำปรึกษาอย่างจริงจัง โต๊ะครูคนใดมีบทบาททางการเมืองจะถูกจับตามองเมื่อผู้รู้ซึ่งเป็นหัวใจของสังคม แต่รัฐไม่เข้าใจ ภาครัฐทำลายด้วยการสร้างความหวาดกลัว ผลกระทบจึงตกต่อสังคมมุสลิม อุลามะฮ์หรือผู้รู้คือหัวใจของสังคม แต่ตอนนี้หัวใจกำลังเกิดพิษ มีพิษเข้ามาทำลาย เพราะรัฐไม่เข้าใจถึงความสำคัญของอุลามะฮ์ต่อสังคม จึงถูกทำลายด้วยการสร้างความหวาดกลัว

นอกจากนั้น อุลามะฮ์ยังเกิดความรู้สึกว่า การเมืองในระบบหรือที่

เป็นทางการไม่เหมาะสำหรับอุลามาฮ์ในสังคมไทยที่จะเข้าไปเลือกกลั้วแตกต่างจากมาเลเซียและประเทศแถบตะวันออกกลาง เช่น ซาอุดีอาระเบียที่อุลามาฮ์มีบทบาทในทุก ๆ ด้าน เพราะเงื่อนไขต่าง ๆ เอื้ออำนวยทำให้มีอุลามาฮ์เข้าไปทำงานการเมืองมากทีเดียว

2. ไม่มีอำนาจรองรับ บทบาทในการแสดงออกถูกจำกัดโดยรัฐในกรณีของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด มีสถานะเป็นองค์กรหรือผู้นำของมุสลิม แต่ปัญหามีอยู่ว่า กรรมการประกอบด้วยคนที่ไม่ใช่เฉพาะผู้รู้ทางศาสนาเท่านั้น แต่มาจากคนหลากหลายกลุ่มอาชีพ แม้กระทั่งนักการเมืองกรณีนี้จึงเข้าทำนอง “ผู้นำอาจไม่ใช่ผู้รู้ และผู้รู้อาจไม่ใช่ผู้นำ” ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นอีกเช่นเดียวกัน

3. การแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ที่สองคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของสังคมอาจเป็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจและมีผลต่อบทบาทของอุลามาฮ์ในปัจจุบัน ดังกรณีของอุลามาฮ์ในกลุ่มซุนนะห์ แม้ว่าในแง่ของหลักการไม่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ แต่มุมมองหรือทัศนะที่มีต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมืองดูเหมือนจะสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงและยอมรับการเปลี่ยนแปลง ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ขัดกับหลักการศาสนาได้ดีทีเดียว เหตุที่เป็นเช่นนั้นน่าจะมาจากปัจจัยของถิ่นที่อยู่ กรณีของกลุ่ม ซุนนะห์ที่ได้ศึกษาเป็นอุลามาฮ์ที่จบการศึกษามาจากต่างประเทศ และอาศัยอยู่ในเขตเมืองที่มีความเจริญอยู่พอสมควร

4. ความพยายามของรัฐในการดึงอุลามาฮ์ให้กลับมามีบทบาททางสังคมดังเช่นในอดีต รัฐจำเป็นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของสถานภาพของอุลามาฮ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในปัจจุบัน เพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจส่งผลกระทบต่ออุลามาฮ์ในหลาย ๆ ด้าน เช่น กรณีการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของบรรดาโต๊ะครู หรือผู้รู้ทางศาสนา ปัจจัยเรื่องค่าตอบแทน หรือเบี้ยเลี้ยงในการเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา

มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้รู้ทางศาสนาเหล่านั้น และผลสืบเนื่องที่ตามมาก็คือ ผลกระทบที่มีต่อประชาชนในพื้นที่

จากเหตุปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นจึงทำให้อุลามะห์หรือผู้รู้ยังไม่สามารถมีบทบาทในการชี้นำสังคมมุสลิมได้มากเท่าที่ควร รวมถึงด้านสุขภาวะที่เป็นปัญหาสำคัญยิ่งในขณะนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. จากการศึกษาวิจัยในโครงการศึกษาความคิดของอุลามะห์: ความสัมพันธ์กับสุขภาวะชุมชนในสังคมมุสลิม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าควรมีการศึกษาความคิดของอุลามะห์ โดยพิจารณาจากลักษณะของสถานศึกษาที่อุลามะห์เหล่านี้สั่งสอนศาสนิกษีหรือสถาบันการศึกษาหลักที่อุลามะห์เหล่านี้สังกัด ได้แก่ อุลามะห์ที่สังกัดมหาวิทยาลัย อุลามะห์ที่สังกัดสถาบันปอเนาะแบบดั้งเดิม อุลามะห์ที่สังกัดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อุลามะห์ที่สอนในโรงเรียนตาดีกาหรือเด็กเล็กเป็นต้น ในประเด็นต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

2. ควรให้ความสนใจศึกษาเรื่องวากัฟ เช่น ที่ดินสาธารณประโยชน์ของชุมชน อย่างจริงจัง ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน หรือเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินของประชาชนบางส่วน

3. ศึกษาวิจัย หาแนวทางให้มีการนำแนวคิดและรูปแบบของสภาชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ ของชุมชนอย่างจริงจังตามที่อิสมาอีลลุดดี จะปะกียา (2548, ธันวาคม 11) กล่าวว่า เพราะสภาชุมชนจะให้ความยุติธรรม ให้เกียรติแก่ความเห็นของทุกฝ่าย จึงน่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้

ความมั่นคงของมนุษย์ในมุมมองของชาวบ้าน (เมษายน และพฤษภาคม 2549)

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการร่วมกับชาวบ้าน และนำเสนอในที่ประชุม
กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ชาวบ้านได้วิเคราะห์สถานการณ์ความรุนแรงใน 3 จังหวัดภาคใต้
ว่าหน่วยงานราชการ รัฐบาล และสื่อมวลชน ขาดความน่าเชื่อถือในความ
ยุติธรรม เจ้าหน้าที่ของรัฐมีส่วนรู้เห็นในการตั้งข้อกล่าวหา กับผู้บริสุทธิ์
ก่อให้เกิดความหวาดกลัวและหวาดระแวง

รัฐบาลมักมองความมั่นคง ครอบคลุมเป็นเพียงความมั่นคงของรัฐ
มุ่งเน้นการรักษาความสงบและการใช้กำลังทหารเข้าควบคุมสถานการณ์

ส่วนชาวบ้าน มองความมั่นคง ครอบคลุมถึงความมั่นคงของมนุษย์ที่
พึงจะได้รับเป็นเรื่องการกินอิ่ม นอนอุ่น หลับไม่ผวา เป็นความมั่นคงของชีวิต
ครอบครัว เครือญาติ ชุมชนท้องถิ่น ในฐานะหน่วยรวมระดับย่อยขึ้นมา
บนฐานความมั่นคงด้านจิตใจศรัทธา ประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม มีความ
มั่นคง ด้านอาหาร ความมั่นคงของฐานทรัพยากรเป็นความมั่นคงท่ามกลาง
ความเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึก ความรู้ สติปัญญา สามารถก้าวไปกับความ
เปลี่ยนแปลงอย่างมั่นคง

เปิดประเด็นจากหนังสือ ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดน (มกราคม 2550)

การเปิดประเด็นจากหนังสือความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดน
ได้จัดครั้งแรกร่วมกับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และครั้งที่ 2 ร่วมกับ
วิทยาลัยอิสลามศึกษา และโครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มอ.ปัตตานี

เนื้อหาหลักและบทสรุป หนังสือ “ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย” โดย ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- ศึกษาถึงกำเนิดและความเป็นมาของการสร้างมายาคติว่าด้วย “ลัทธิแบ่งแยกดินแดน” ในวาทกรรมการเมืองสมัยใหม่ของรัฐไทย เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ผูกพันและรองรับมโนทัศน์การแบ่งแยกดินแดนมาจากและก็ทำให้เกิดมายาคติในเรื่อง “กบฏหะยีสุหลง” และ “กบฏดุซงญอ” ด้วยกระบวนการสร้างชาติและประชาธิปไตย democratization & nation-building

- ในเวลาเดียวกันพัฒนาการและความเป็นมาของประเทศไทยสยามที่เปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตยและการสร้างรัฐไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง

- ก็มีส่วนในการผลักดันและสร้างแนวความคิดทางการเมืองของ “การแบ่งแยกดินแดน” ให้เกิดขึ้น ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มพลังการเมืองใหม่ในภูมิภาคต่างๆจากใต้จรดเหนือและอีสาน ลัทธิชาตินิยม vs ท้องถิ่น

- กระบวนการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและการสร้างรัฐไทยสมัยชาตินิยมนี้ นำไปสู่การใช้กำลังและความรุนแรงปราบปรามและสยบการเรียกร้องและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเมืองของภูมิภาคทั้งหลายลงไป โดยที่กรณีของมลายูมุสลิมในภาคใต้มีลักษณะเฉพาะต่างจากภาคอื่นและมีผลสะท้อนที่ยังส่งผลต่อมาอีกนาน

บริบททางการเมืองยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

- พัฒนาการและความเป็นมาของการเมืองยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ช่วยทำให้มโนทัศน์เรื่อง “การแบ่งแยกดินแดน” มีบริบทอันถูกต้องขึ้นมา

จุดยืน ทรรศนะ

- กล่าวได้ว่าเหตุการณ์และความขัดแย้งในสามจังหวัดภาคใต้ที่มีพรรคชนในการมองที่ตรงกันข้ามกันระหว่างรัฐและประชาชนมลายูมุสลิมภาคใต้

- ในขณะที่รัฐมองว่าการต่อต้านลูกฮือต่างๆของคนมลายูมุสลิมนั้นเป็นการ “กบฏ”

- แต่ฝ่ายประชาชนมุสลิมเองกลับมองว่า การเคลื่อนไหวถึงการประท้วงต่อสู้ต่างนั้นคือ การเรียกร้องความเป็นธรรม และสิทธิของพลเมืองในรัฐที่เคารพวัฒนธรรมความเชื่อของคนกลุ่มน้อย

- ไปจนถึง “การทำสงคราม” เพื่อความถูกต้องและเป็นธรรมตามศรัทธาและความเชื่อของตน

“ข้อเรียกร้อง ๗ ประการ”

- ผู้นำมลายูมุสลิมในภาคใต้มีความต้องการแน่วแน่ในการเจรจาต่อรองกับรัฐบาลไทยต่อปัญหาขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่การเสนอ “ข้อเรียกร้อง ๗ ประการ” ในทศวรรษปี ๒๕๔๐ เป็นต้นมา การเคลื่อนไหวและขบวนการต่างๆที่เกิดขึ้น เป็นปฏิบัติการต่อการจัดการปัญหาและไม่พอใจสภาพกดขี่ไม่ยุติธรรมที่พวกเขาได้รับอยู่ และต่อเนื่องมาจากการต่อรองเจรจากับรัฐบาล

ลักษณะสองด้านของชุมชนมุสลิม

- มีลักษณะสองอย่างในชุมชนมุสลิมที่ทางการไทยไม่เข้าใจ และนำไปสู่การสรุปว่าเป็นการแข็งขันทางการเมือง ข้อแรกคือการที่ชุมชนมุสลิมมีการจัดตั้งและมีโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็งแน่นเหนียว ทำให้สามารถดำเนินการเคลื่อนไหวอย่างเป็นเอกภาพได้สูง ทำให้ผู้นำรัฐและเจ้าหน้าที่หวาดระแวงและกระทั่งหวาดกลัวการกระทำที่อาจนำไปสู่การเป็นปฏิปักษ์ต่ออำนาจการปกครองของพวกเขาได้

- อีกข้อหนึ่งคือการไม่เข้าใจศาสนาอิสลาม ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐไทยมองพฤติกรรมของฮัฎญีสุหลงในทางศาสนาและอื่นๆ ว่าล้วนเป็นการเมืองทั้งสิ้น ในความหมายของการกระทำที่บ่อนทำลายอำนาจและความชอบธรรมของรัฐไทยลงไป ทั้งหมดนี้ทำให้ปฏิบัติการแก้ไขปัญหามืองของทางการไทยหลักไม่พ้นที่ไปกระทบและทำลายกิจกรรมความเชื่อทางศาสนาในฝ่ายมุสลิมด้วย

ศาสนา กับ การเมือง

- ความแตกต่างในศาสนาไม่ใช่เหตุของความขัดแย้งทางการเมืองเสมอไป

- สาเหตุของความขัดแย้งระหว่างชนชาติส่วนน้อยกับรัฐแม่โดยส่วนใหญ่มาจากการมีความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาที่แตกต่างตรงข้ามกัน ในทางเป็นจริงนั้นความขัดแย้งดังกล่าวไม่จำเป็นต้องปะทุลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงและเป็นปฏิปักษ์กัน

- นอกจากว่าอำนาจรัฐเข้ามาจัดการอย่างไม่ถูกต้อง ดังกรณีของกบฏดุซงญอ ทำให้เห็นชัดเจนขึ้นว่า ปัญหาของศาสนาและเชื้อชาตินั้นก็ยิ่งขึ้นต่อปัญหาและความเป็นมาในพัฒนาการทางการเมืองระดับชาติและในทางสากลด้วย

กำเนิดสงครามเย็น และการแบ่งแยกดินแดน

- ดังเห็นได้จากการที่ทรศนะและการจัดการของรัฐไทยต่อข้อเรียกร้องของขบวนการมุสลิมว่าเป็นภยันตรายและข่มขู่เสถียรภาพของรัฐบาลไป จนเมื่อเกิดรัฐประหาร ๒๔๙๐ และสหรัฐและอังกฤษต้องการรักษาสถานะเดิมของมหาอำนาจในภูมิภาคอุษาคเนย์เอาไว้ วาทกรรมรัฐว่าด้วย “การแบ่งแยกดินแดน” ก็กลายเป็นข้อกล่าวหาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ สงครามเย็นในการเมืองระหว่างประเทศ

- รัฐกับความชอบธรรมในการใช้กำลัง

- ส่วนภาวการณ์ในประเทศการสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายใต้อำนาจอธิปไตยของศูนย์กลางก็เป็นความจำเป็นภายในประเทศที่เร่งด่วนทั้งหมดทำให้การใช้กำลังและความรุนแรงต่อกลุ่มชนชาติ(ส่วนน้อย)และหรือกลุ่มอุดมการณ์ที่ไม่สมานฉันท์กับรัฐบาลกลางเป็นความชอบธรรมและถูกต้องไปได้ในที่สุด.

การแลกเปลี่ยนเปิดประเด็น

- เป็นการเสวนาเพื่อผ่าข้าม “อคติในการเรียนรู้ของคน” และความพยายามที่จะมองปัญหาให้เห็นถึงประชาชนคนสามัญ เบื้องใต้ของการขัดแย้งในระดับผู้นำหรือชนชั้นนำ ปัญญาชน ที่สำคัญ คือ ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน นโยบายของรัฐดูประชาชนเหมือนกับเป็นสมบัติชิ้นหนึ่งที่จะทำ “สงครามแย่งชิง” เพราะเมื่อมองว่าจะแย่งประชาชนก็มักจะแย่งด้วยการโฆษณาชวนเชื่อมากกว่าการมองไปว่าปัญหาของชาวบ้านจริง ๆ คืออะไร และช่วยกันแก้ที่ปัญหาพื้นฐาน

- การมองประวัติศาสตร์ นอกจากการอธิบายถึงกรณีการต่อสู้ระหว่างผู้นำด้วยกัน จึงควรสะท้อนด้วยว่า ในขณะนั้น สังคมมีความเป็นอยู่อย่างไร

- การใช้วาทกรรมแบ่งแยกดินแดน เป็นการเลือกใช้ที่ตั้งใจใช้ เพราะผู้รู้ความสามารถหาความสนับสนุนจากสาธารณะชนได้ง่ายกว่าวาทกรรมอื่น หากดูทัศนะจากประชาชนในพื้นที่ จะมองกำลังทหารที่เข้าไปว่าเป็นการใช้กำลังเข้าไปยึดครอง ทำให้ประชาชนไร้อำนาจในการกำหนดชะตากรรมอนาคต หรือวิถีชีวิตในพื้นที่

- อาจมีคนส่วนน้อยที่มีความคิดมากไปกว่า การต่อสู้เพื่อเสรีภาพ แต่จะเรียกว่าเป็นทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนได้ไหม ในโลกปัจจุบัน ความรุนแรงมีผลกระทบต่อชีวิตของประชาชนไม่จำเป็นต้องมาจากคนจำนวนมากก็ได้ ไม่จำเป็นต้องมีแนวร่วมจำนวนมากถึงจะทำได้

- ความรุนแรงในปัจจุบันเกิดขึ้นจาก 2 ฝ่าย การที่รัฐจับผู้ต้องสงสัย ถูกเพียงแค่ 50% ก็แปลว่าจับผิด 50% ปัญหาเพิ่มขึ้นแน่ ทิศทางของปัญหา จะขยายวงมากขึ้น
- การสร้างสันติสุข ต้องใช้ต้นทุน ต้องเปลี่ยนวิธีคิดหลายอย่างใน สังคม วิธีคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมือง วิธีมองประเทศไทย สังคมไทย
- ความพยายามดึงประชาชนมาอยู่ฝ่ายรัฐ การชนะใจประชาชน ส่วนใหญ่ จะเป็นไปได้หากมีกระบวนการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพ มีความยุติธรรม ปกป้องคุ้มครองประชาชนที่สุจริตให้ได้มากขึ้น
- การใช้ความรุนแรง แม้จะสร้างความหวาดกลัวได้มาก แต่ก็เป็นการทำลายความชอบธรรมของผู้ใช้
- รัฐต้องระวังเรื่องการสร้างความโกรธแค้นใส่กัน อย่าขยายมันออกไป เพราะท้ายที่สุดจะกลายเป็นสายโซ่ของความเกลียดชังและความอาฆาตแค้น ซึ่งจะนำไปสู่การทำร้ายกันอย่างไร้เหตุผล
- มติมหาชนค่อนข้างที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ได้มาก ระดับนโยบายอาจพูดถึงแนวทางการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง แต่ กระแสของมหาชนเป็นสิ่งที่เหนียวรั้งได้พอสมควร ปัญหาจึงไม่ใช่เพียงแค่ ปัญหาระหว่างรัฐบาลกับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่และประชาชนในพื้นที่
- คนปัตตานีใช้คำว่า “Merdeka” เป็นภาษามลายู แปลว่า อิสราภาพ ไม่ได้ใช้คำว่าแบ่งแยกดินแดน เพราะถือว่าดินแดนเป็นของพวกเขา
- น่าจะมีการศึกษานโยบายสมัย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมีผล กระทบต่อประชาชนในพื้นที่มากกว่าของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยซ้ำ
- น่าจะศึกษา อิทธิพลของการปฏิวัติอิสลามที่มีต่อขบวนการต่าง ๆ ในประเทศไทย
- ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้สร้างรัฐสมัยใหม่ที่บูรณาการทางดินแดน

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 59

แต่ไม่ใช่เป็นการบูรณาการของชาติ การเป็นชาติของสังคมไทยจึงไม่สมบูรณ์
ไม่มีพื้นที่สำหรับความแตกต่างหลากหลาย และมีพื้นที่ทางการเมืองสำหรับ
ประชาชนคนสามัญที่แคบ

- มองประวัติศาสตร์ว่าเป็นเรือ การปฏิสัมพันธ์ ไม่ได้เป็นเพียงสิ่ง
หนึ่ง ๆ มีเรื่องราวต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ที่มีทั้งด้านดี และไม่ดี ซึ่งจะเห็นได้
จากประวัติศาสตร์ชุมชน

การสร้างสำนึกร่วมของชุมชน (7-9 เมษายน 2550)

เวทีการแลกเปลี่ยนครั้งนี้ เป็นการพบกันระหว่างกลุ่มแกนนำชาวบ้าน
จากชุมชนที่ทำงานด้านฐานทรัพยากร การส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการ
เยียวยา ช่วยเหลือคนที่เดือดร้อนจากเหตุการณ์ความรุนแรง ส่งเสริมให้ชุมชน
จัดการคลี่คลายปัญหาในชุมชน การดูแลกันในชุมชน คนแก่เคยเชื่อมความ
สัมพันธ์ระดับชุมชนท้องถิ่น สร้างประเพณีร่วมกันในพื้นที่ระบบนิเวศ
วัฒนธรรมเดียวกัน การฟื้นความเข้มแข็งข้างในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้มีอำนาจ
ต่อรองกับภายนอกได้อย่างเท่าทัน และเป็นทางเลือกออกจากความรุนแรง
ให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาของตนเองได้ การสร้างสำนึกร่วมของชุมชนจึง
เป็นสิ่งสำคัญ เป็นโจทย์ใหญ่ไม่เฉพาะเพียงชาวบ้านเจ้าของเรื่อง แต่สำหรับ
คนที่ทำงานกับชาวบ้านด้วย

การรับมือกับสถานการณ์ ของภาคประชาชน (17-18 มิถุนายน 2550)

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการของเครือข่ายสุขภาวะได้แลกเปลี่ยนความคิด
กันว่า ในสถานการณ์ 3 จังหวัดชายแดนใต้เช่นนี้ ชาวบ้านจะอยู่กันอย่างไรร
ต้องตั้งธงก่อนว่า “เราต้องอยู่กันให้ได้” เอาชนะความเกลียดกลัวด้วยความ
เมตตากรุณาต่อกัน ต้องไม่กลัวจนเกินไป และ กล้าที่จะวาทกล่าวตักเตือน

60 วาระทางสังคม

และเสนอแนะเพื่อส่วนรวม ช่วยกันดูแลครอบครัว ร่วมกันทำงานด้วยกันใน
ชุมชน งานชุมชน เป็นกระบวนการทำงานสร้างจิตสำนึกชุมชน ให้ตระหนัก
ถึงสถานการณ์และภัยคุกคาม ช้ามให้พ้นความเกลียดกลัว ไปสู่การสร้างสรรค์
ชุมชนภายในให้เข้มแข็ง พื้นฟูความสัมพันธ์ภายใน เพราะครอบครัว ชุมชน
ภายในอ่อนแอ การทำงานจากมุมมองสังคม วัฒนธรรม เป็นความพยายาม
ที่จะเข้าถึงแก่นแท้ของปัญหา 3 จังหวัดภาคใต้

ในขณะนี้สังคมเต็มไปด้วยอวิชชา ไม่รู้ความรู้สึกลึก ๆ ของกันและกัน
โอกาสที่คนจะคุยกันน้อย ก่ออคติที่ไม่สามารถล้างด้วยข้อมูลใด ๆ เป็นงาน
ที่ยากมาก ๆ มีความเกลียดกลัวที่รุนแรงมากเกิดขึ้นทั้งในสังคมไทย และใน
3 จังหวัดชายแดนใต้ จึงต้องมี “ประชาสังคม” ที่เกิดความร่วมมือกันระหว่าง
คนต่างวัฒนธรรม ต่างศาสนา ต่างชาติพันธุ์

มีความจำเป็นจะต้องมีพื้นที่สาธารณะมากขึ้น เพื่อจะทำให้คนได้
สามารถมาพบปะกัน สามารถที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และสามารถ
จะเถียงกันโดยสงบได้ การมีพื้นที่สาธารณะที่จะให้คนขัดแย้งกันไม่เห็นด้วยกัน
แต่ไม่มีกติกา มีระเบียบแบบแผนที่จะทำให้เราต่างฝ่ายต่างเก็บความขัดแย้ง
ของกันและกันเอาไว้ แล้วก็รวมขอมกันได้โดยไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องต้องกัน
โดยวิธีใดวิธีหนึ่งที่เป็นไปโดยสันติวิธี เป็นเรื่องสำคัญ

สิ่งสำคัญที่ต้องทำความเข้าใจ คือ มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากใน
ช่วง 20 กว่าปีมานี้ มีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ใน 3 จังหวัดภาคใต้
อย่างน้อย 4 ด้าน คือ

1. การถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยแน่นหนามากขึ้น
ด้วยการคมนาคม ด้วยตลาด 3 จังหวัดภาคใต้ ถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง
ของตลาดกลางของประเทศไทย
2. การเกิดการจัดการใช้ทรัพยากรใหม่โดยรัฐ คนใน 3 จังหวัดไม่
สามารถปรับตัวเข้ากับวิธีการใช้ทรัพยากรแบบใหม่

3. การเกิดสำนึกใหม่ในเรื่องของศาสนาอิสลามและความเป็นมลายู
4. โลกาภิวัตน์ กระแสที่แผ่ถึงกันทั่วโลก หรือการแผ่พละนาภาพ
ครอบครองโลกของบริษัท หรือตลาดโลก และมหาอำนาจ ในทุกๆด้าน
ความขัดแย้งใน 3 จังหวัด จึงมีมากกว่าความขัดแย้งระหว่าง
“ประชาชน” กับ “รัฐไทย” มีความขัดแย้งระหว่างคนตรงนี้ กับสถานการณ์
ของโลกกว้างทั้งหมด เช่น กรณี 9/11 ที่ทำให้มุสลิมทั่วโลกกลายเป็นผู้ร้าย
ความขัดแย้งภายในที่คนภายในเอาเปรียบกันหรือร่วมกับคนข้างนอก เข้ามา
เอาเปรียบคนในท้องถิ่น ความขัดแย้งในครอบครัว ชุมชน สังคม วิถีชีวิตและ
วิถีใช้ทรัพยากร เป็นต้น

ดังนั้น ประชาชนต้องร่วมกันสร้างทางเลือกใหม่ ที่เกิดจากการรวมกลุ่ม
จัดตั้งของมวลชน ไม่ว่าจะเป็นทางเลือกใหม่ทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม
ทางเลือกใหม่ทางการเมืองที่ประชาชนสามารถที่จะควบคุมดูแลพฤติกรรมของ
ผู้มีอำนาจ ในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรของสังคม ทางเลือกใหม่ทางวัฒนธรรม
และเศรษฐกิจ ที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงและต่อรองกับสังคมใน
วงกว้างได้

ที่ประชุม จึงมีข้อเสนอทางออกอุปสรรคเฉพาะหน้า

1. การเยียวยา เป็นสิ่งที่รับได้หมดทุกฝ่าย และเป็นงานที่ประสาน
ให้เกิดการรวมกลุ่มต่าง ๆ ขึ้น
2. การสนทนาโต้ตอบ ต้องเปิดไว้กับทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียม โดยรักษา
จุดยืนของประชาชนไว้
3. กระบวนการกลุ่มปกป้องภัยจากทุกฝ่ายโดยสงบ ให้คนรวมตัวกัน
ร่วมกันคิดวิธีการปกป้องตนเอง
4. การต่อสู้ในวิถีทางที่สิทธิทางกฎหมายรองรับ ซึ่งปัจจุบันมีอยู่
พอสมควร แต่การใช้อำนาจเถื่อนมีมาก เราต้องใช้สิทธิให้เต็มที่ยันกับสิ่งนอก
กฎหมาย เพื่อที่สักวันหนึ่งจะสามารถขีดเส้นที่ชัดเจนได้ว่าอะไรเป็นสิ่งนอก

กฎหมาย อะไรเป็นสิ่งที่กฎหมายต้องให้ความคุ้มครอง

5. การเรียนรู้การต่อสู้ของประชาชนส่วนอื่นทั่วประเทศ ทั้งหมดนี้ เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นที่ทางการเมืองของประชาชน ขึ้นมา

บทเรียนคณะทำงานวาระทางสังคม

คณะทำงานส่วนใหญ่ เป็นคนนอกพื้นที่ ที่ไปทำงานร่วมกับคนข้างใน ตระหนักว่าการทำงานเรื่อง 3 จังหวัดภาคใต้เป็นงานที่ยากและสำคัญ อย่างน้อยการเข้าไปสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ ไม่ปล่อยให้ชาวบ้านเผชิญชะตากรรมแต่ตามลำพัง ก็ถือว่าเป็นงานพื้นฐาน

สิ่งที่พวกเราทุกคนต้องเผชิญในงานนี้ คือ **ความหวาดกลัว** พวกเราต้องจัดการกับความกลัวของตัวเองเป็นอันดับแรก แต่เมื่อทำงานผ่านมาได้สองปี พวกเราได้เพื่อน ได้เครือข่ายกว้างขึ้น จากเดิมที่ไม่รู้จักมักคุ้นเลย พวกเราได้เรียนรู้มากขึ้นว่า ความกลัวที่เกิดขึ้นกับแต่ละคนไม่ใช่เป็นเรื่องปัจเจกบุคคล แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ดังที่ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้สรุปว่า “ขณะนี้สิ่งซึ่งเราเห็นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจเรียกได้ว่า อุตสาหกรรมสร้างความไม่มั่นคง คือมีผู้ผลิต ผู้จำหน่ายจ่ายแจก มีผู้ลงทุน และมีผู้ได้รับผลประโยชน์ ไม่ได้เลือกว่าคุณเป็นผู้รัฐหรือไม่ผู้รัฐ”⁶

ประสบการณ์ที่ทำให้กลัวมากที่สุด ก็คือช่วงที่สนับสนุนให้นักศึกษาไปทัศนศึกษาในพื้นที่ ซึ่งตอนนั้นหลังจากเหตุการณ์ระเบิด 10 กว่าจุดใน 3 จังหวัดเพียงวันเดียว ทุกคนกังวลและห่วงใยความปลอดภัยของนักศึกษา จนต้องเปิดประชุมปรึกษาหารือ กับนักศึกษาและให้ทุกคนรับรู้สถานการณ์ร่วมกัน ชีวิตเป็นของทุกคนที่ไม่สามารถให้ใครเป็นตัวแทนตัดสินใจแทนกันได้

⁶ มรดกรายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, ฟาเดียวกัน ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2549

นักศึกษาทุกคนได้ผ่านการคิดและใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยตนเอง และทุกคนก็ตัดสินใจเดินหน้าเรียนรู้พื้นที่ ซึ่งต่อมานักศึกษาได้รวบรวมประสบการณ์การลงพื้นที่ จัดพิมพ์เป็นหนังสือข้อปัดตานี้ได้เงาจันทร์ สนับสนุนโดยแผนงานร่วมฯ และหลังจากกลับจากทัศนศึกษาก็ได้รวมตัวกันอย่างเป็นทางการ ในนามเครือข่ายเยาวชนเพื่อสันติภาพ

แม้ว่านักศึกษาจะตัดสินใจผ่านความกลัวของตนเอง แต่คณะทำงานก็ได้จัดให้มีคนนำทางที่คุ้นเคยเส้นทางติดตามไปด้วย พร้อมกับรถอีกหนึ่งคันเพื่อดูแลความปลอดภัย ถ้าขับไม่ให้เดินทางตอนค่ำ ตอนกลางคืน

การทำงานเรื่อง 3 จังหวัดภาคใต้ จึงต้องสนใจเรื่องการดูแลความปลอดภัยและลดความเสี่ยงให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

แต่สำหรับชาวบ้าน การที่คนนอกฝ่าความกลัวเข้าไปเยี่ยมเยียน ก็เป็นสิ่งที่ให้กำลังใจกับพวกเขา ดังที่ มีดีะ บางสมาน แม่บ้านที่สะบ้าย้อยกล่าวว่า “มุสลิมด้วยกันก็ไม่มีใครมาเยี่ยมที่นี่ คนรู้สึกกลัว ดีใจที่เครือข่ายผู้หญิงไม่กลัว และมาเยี่ยม ทำให้จิตใจฉันดีขึ้นกว่าเดิม แม้ว่าจะมีความทุกข์อยู่ตลอด จะเดินจะคิด ก็คิดถึงลูก ก็ดีใจที่ลูกเขาได้ตายพร้อมกับเพื่อนๆ พระเจ้ากำหนดให้ตายกับเพื่อนๆ ลูกของฉันตาย 2 คน ดีใจที่เครือข่ายผู้หญิง มา”

สิ่งที่คณะทำงานได้เรียนรู้ต่อมา ก็คือการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม วัฒนธรรมอิสลาม เป็นวิถีชีวิตของคน 3 จังหวัดภาคใต้ เห็นได้ชัดเจนจากการจัดเสวนา เรื่องความมั่นคงของชีวิต (ความมั่นคงของมนุษย์) จากมุมมองของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านให้ความสำคัญของศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก เป็นวิถีชีวิตที่จะนำมาซึ่งความมั่นคงแห่งจิตใจและจิตวิญญาณ การเรียนรู้ ข้ามวัฒนธรรมเป็นอีกหนึ่งงานหนึ่งที่ได้มุมมอง ได้ความประทับใจทั้งจากการทำงานของเครือข่ายผู้หญิง และงานท้องถิ่นศึกษา

ครั้งหนึ่ง เมื่อเกิดเหตุการณ์ครุฑหลิงใหม่ฯ ตัวแทนกลุ่มผู้หญิงชนเผ่า

เล่าให้ฟังว่า “ทางเหนือได้รับข่าวที่นำเสน่อออกมา ทำให้คนทั่วไปรู้สึกว่าคุณได้
ดูร้ายไปหมด แต่หมู่บ้านชนเผ่าที่กลุ่มผู้หญิงมุสลิมเคยไปเยี่ยม 2 หมู่บ้านจะรู้
บอกว่าคนใดทุกคนไม่ได้เป็นคนดูร้ายอย่างที่ข่าวออกมา เพราะชาวบ้านชนเผ่า
รู้สึกประทับใจมาก ตอนที่พวกเขาเล่าให้กลุ่มผู้หญิงมุสลิมฟังว่า ชนเผ่ามี
ปัญหาไม่มีบัตรประชาชน ผู้หญิงมุสลิมคนหนึ่งบอกว่ายินดีจะให้บัตรประชาชน
ของเขากับชนเผ่า แม่เผ่าที่นั่นรู้สึกประทับใจมากกว่าทุกที่เล่าให้ใครฟังเหมือน
ไม่มีใครสนใจ ครั้งนี้มีคนที่แสดงความรู้สึกเห็นใจ”

จากงานวิจัยเรื่องอุลามาฮ์ก็จะเห็นว่า จากแง่มุมของการดูแลสุขภาพ
ศาสนาอิสลามเป็นวิถีชีวิตของมุสลิมอย่างไร เช่นเดียวกับเรื่องปอเนาะ ซึ่ง
เปรียบเสมือนสถาบันหนึ่งที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม และสืบทอดวัฒนธรรม
อิสลาม

พวกเรารู้จักวันฮารีรายอครั้งแรก (วันฮารีรายอ คือวันปีใหม่ของมุสลิม)
เมื่อปี 2547 เป็นปีที่เกิดเหตุการณ์ตากใบ ตอนนั้นพวกเราทำงานกับกลุ่ม
ผู้หญิง ผู้ถูกผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรง มีการระดมทุน ระดมของ
ขนมไปให้ครอบครัวเล็กๆ ของผู้หญิง ได้เห็นผู้คนที่อยากช่วยเหลือพี่น้อง 3
จังหวัดภาคใต้จากกลุ่มต่างๆ ต่างศาสนิกก็มากโดยเฉพาะจากกลุ่มคาทอลิก

ฮารีรายอเมื่อปี 2548 เป็นช่วงที่มีน้ำท่วมใหญ่ พวกเราจัดข้าวของฝาก
ไปให้ในนามเครือข่ายผู้หญิงเพื่อสันติภาพอีกเช่นกัน จัดหาซื้อข้าวสาร
อาหารแห้ง และอินทผลัมไปฝาก

ฮารีรายอ ปีนี้เราจะวนกับการรวบรวม ประมวล วิเคราะห์ สรุปงาน
เพื่อพัฒนางานร่วมกับเครือข่ายในพื้นที่และเครือข่ายในสังคมต่อไป

สิ่งที่ได้เรียนรู้เรื่องที่ 3 คือ **ความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศฐาน
ทรัพยากร** อันได้แก่ ทะเล ป่าชายเลน ป่าสนทราย แม่น้ำ ที่ราบ ป่าพรุ
เทือกเขา ประสบปัญหาที่เกิดจากการพัฒนา ไม่แตกต่างจากสิ่งที่เกิดขึ้น

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 65

กับส่วนอื่นๆ ของประเทศ เช่น ปัญหาที่เกิดจากโครงการขนาดใหญ่ การสร้างถนนสี่เลน กั้นทางเดินของน้ำ เปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ การขุดคลองที่ลึกและทำให้น้ำไหลเร็วเกินไป กระทบต่อการทำมาหากินที่เคยเป็นมาอยู่ก่อน ผู้คนหาอยู่หากินลำบากมากขึ้น ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากงานวิจัยท้องถิ่น และงานสื่อสืบค้น ในโครงการเวทีความรู้

คุณสนิทสุตา เอกชัย แห่งหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ซึ่งเป็นสื่อมวลชน ที่ลงพื้นที่ร่วมกับโครงการเวทีความรู้ ได้เขียนตีพิมพ์ไว้ใน คอลัมน์ Out Look ชุด Healing the Land เนื้อหากล่าวถึง

ทะเลไม่มีปลา เพราะถูกทำลายสิ้นโดยอวนรุนอวนลาก สร้างความเสียหายให้กับพื้นทะเลและนำความเดือดร้อนแสนสาหัสมาให้ชุมชนประมง

หอยแครงมมมือ ชาวบ้านต้นหยงลูโละพิศุจน์ให้เห็นว่า การเก็บหอยแครงด้วยวิธีมมมือแบบดั้งเดิม ช่วยฟื้นฟูทะเลที่ถูกทำลายไปแล้วได้

ป่าชายเลน ชาวบ้านบางตาหลวงในจังหวัดปัตตานี พยายามฟื้นฟูป่าชายเลนเพื่อย้อนกลับไปหาวิถีชีวิตที่ยั่งยืน

ที่สาธารณะ บ้านบางปลาหมอต้องเดือดร้อนแสนสาหัส เมื่อส่วนบุคคลเอาสมบัติส่วนตัวรวมมาเป็นของส่วนตน

ลุ่มน้ำสายบุรี เมื่อพ.ศ. 2535 แม่น้ำสายบุรี ซึ่งเป็นเสมือนเส้นเลือดในชุมชน รับข่าวร้ายว่าจะมีการโครงการสร้างเขื่อนสายบุรี ด้วยความกลัวว่าชุมชนจะพังพินาศ ชาวบ้านสายบุรีที่ใจตรงกัน ช่วยกระจายข่าวเตือนชุมชนถึงอันตรายของโครงการ

สวนดุขง สวนโบราณ ‘ดุขง’ อาจช่วยหยุดยั้งการขยายตัวของเกษตรอุตสาหกรรม ซึ่งทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ และอาจช่วยแก้ปัญหาสิทธิที่ดินทำกินได้ด้วย

พูลานควาย พุทก็เหมือนคน..ส่วนหัวของพุทคือภูเขา ลำคอเปรียบได้กับสายน้ำที่ไหลจากภูเขาสู่ตัวพุท กลางพูลานควายก็คือกระเพาะซึ่งเป็นที

เก็บกักน้ำก่อนลงสู่แม่น้ำ...หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนมาอย่างยาวนาน

นาร้าง บ้านเรือนถูกทิ้งร้างกลายเป็นเรื่องธรรมดาในตำบลบ้านกลาง อำเภอบ้านนาละ จังหวัดปัตตานี ครั้งหนึ่ง บริเวณนี้เคยเป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่ให้ผลผลิตสูง แต่ในปี พ.ศ. 2532 กรมชลประทานเข้ามาขุดลอกทางน้ำ ตามธรรมชาติที่ไหลผ่านชุมชน เพื่อเชื่อมเข้ากับโครงข่ายคลองชลประทานที่ส่งน้ำจากเขื่อนปัตตานี นั่นคือจุดเริ่มต้นของโศกนาฏกรรมของบ้านกลาง

สภาชุมชน บ้านตาแปด อำเภอกะพยา จังหวัดสงขลา เต็มไปด้วยปัญหาสารพัด ไม่ว่าจะเป็นปัญหาแห้งแล้ง ปัญหาหนี้สิน ยาเสพติด ความยากจน แต่กลับแก้ไขไม่ได้ เพราะชุมชนแตกแยก ผู้นำไม่ยอมร่วมมือกัน สาเหตุหนึ่งคือการแย่งกันเลือกตั้งอย่างเอาเป็นเอาตาย จนทำให้หมู่บ้านแตกแยกออกเป็นฝักเป็นฝ่าย และเป็นศัตรูกัน ในที่สุดการกลับไปหาหลักการทางศาสนาช่วยแก้ปัญหาชุมชนแตกแยกเพราะการเมืองได้

ต่อมาคณะทำงานได้จัดแปลและพิมพ์เป็นหนังสือภาษาไทยชื่อ เยียวยาแผ่นดิน และจัดทำเป็นนิทรรศการ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับงานรณรงค์เผยแพร่ เกี่ยวกับ 3 จังหวัดภาคใต้ ในสังคมไทยต่อไป

นอกจากนี้สิ่งสำคัญที่คณะทำงานได้เรียนรู้ร่วมกับคนในท้องถิ่นก็คือ **ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมใน 3 จังหวัดภาคใต้** ทั้งจากการดำเนินกิจกรรมและการทำงานวิจัย ดังปรากฏการณ์หนึ่งที่ได้ไปสัมผัส

เมื่อกลางเดือนสิงหาคม 2549 เครือข่ายผู้หญิงเพื่อสันติภาพได้สนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มผู้หญิงสะบ้าย้อย ซึ่งกลุ่มได้ตัดสินใจร่วมกันว่า อยากจัดกิจกรรมร่วมในลักษณะปรับปรุงกุโบ (ที่ฝังศพ) ของลูกๆ หรือสามีของพวกเธอ ที่กุโบแห่งนั้นมีป้ายบนที่ฝังศพรวม 18 ศพ เพราะศพที่ 19 เป็นเขยที่มาจากหมู่บ้านอื่น ซึ่งพี่น้องของเขาเข้าไปฝังที่บ้านเดิม ป้ายระบุอายุผู้ตาย อายุ 20 กว่าปี จำนวนหลายศพเรียงรายกัน ป้ายที่มีอายุขึ้นเลข 3 มีไม่กี่อัน

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 67

เกือบทั้งหมดเป็นนักฟุตบอลทีมเดียวกัน

เครือข่ายฯ ไปพักค้างแรมที่สะพานย้อยสองคืน กิจกรรมตอนกลางคืนของคืนแรก พวกเราได้จัดฉายวิดีโอเทปการแสดงละครเพื่อบอกเล่าความในใจของผู้หญิงต่อสังคมภายนอกที่เชียงใหม่ ซึ่งมีกลุ่มผู้หญิงจากสะพานย้อยเข้าร่วมแสดงด้วยสองสามคน สำหรับหมู่บ้านในชนบท การได้ดูวิดีโอในหมู่บ้านที่มีคนที่ตนรู้จักเป็นเรื่องน่าตื่นเต้น ดูแล้วดูอีกไม่เบื่อ เพราะคืนที่สองก็ขอให้พวกเราฉายให้ดูอีก และคนดูเพิ่มขึ้นจากคืนแรกอย่างอุณหนาผาคัง พวกผู้ชายและกลุ่มเด็กผู้ชายเมื่อเสร็จจากละหมาดตอนเย็นแล้วก็มาร่วมด้วย

คืนแรกในหมู่บ้าน ได้มีการขอให้คนแก่เล่านิทานให้ฟัง เพื่อให้คนนอกหมู่บ้านอย่างพวกเราที่ห่างเหินจากเรื่องเล่านิทานปรัมปราพื้นบ้าน เพื่อเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า กระบวนการถ่ายทอดประสบการณ์ทางสังคม การอบรมให้คติสอนใจตลอดจนสันตนาการของคนในหมู่บ้าน 3 จังหวัดภาคใต้ จึงมีโอกาสได้ฟังศิลปะการเล่าเรื่องที่กำลังจะหมดไปจากหมู่บ้าน

วันที่สอง เครือข่ายฯ ได้ร่วมกับกลุ่มผู้หญิงชวนกันพาเที่ยวหน้าตกในละแวกใกล้เคียงได้ไปที่อุทยานแห่งชาติทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี ทำให้เข้าใจสังคมของชาวบ้านว่า แม้สะพานย้อยจะอยู่ในเขตปกครองของสงขลา แต่เขตแดนวัฒนธรรมเชื่อมต่อกันนั่นเองเพราะอยู่ใกล้กันมาก ที่น้ำตกได้เห็นวัยรุ่นมลายูมุสลิมเป็นกลุ่มๆ แบบฮาร์ดร็อกจำนวนมาก เห็นสังคมมลายูมุสลิมอีกมุมหนึ่ง ซึ่งต่างจากภาพเยาวชนที่เห็นตามปอเนาะ หรือโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม

สังคมมุสลิมอยู่ในลักษณะที่เสียดุลยภาพทั้งสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม ความแตกต่างทางเศรษฐกิจที่มากขึ้น นำไปสู่ปัญหาทางวัฒนธรรม ดังที่อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวไว้ในบทความ “ไฟใต้ฤจะดับ” ว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใน 3 จังหวัดภาคใต้นั้น จึงไม่เพียงแต่ระหว่างข้างในกับข้างนอกสังคมมุสลิม เหมือนอย่างที่คุณคนในสังคมมหาชนได้รับข้อมูลจาก

ถือว่า เป็นการแบ่งแยกดินแดน หากแต่เป็นการขัดแย้งภายในสังคมมุสลิมเอง ซึ่งนับวันก็ยิ่งรุนแรงมากขึ้น

แผนงานร่วมศึกษาหาความจริง เสริมสร้างสุขภาวะ กรณี 3 จังหวัดภาคใต้ ระยะที่ผ่านมาจึงเป็นเพียงย่างก้าวแรกๆ ที่แสวงหาความจริงและความเข้าใจเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข สุขภาวะที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในสังคม 3 จังหวัดภาคใต้

ข้อเสนอเชิงระบบ

ร่วมกันสร้างสันติภาพภาคประชาชน

ด้วยความตระหนักว่า เหตุการณ์ความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ได้กระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนคนธรรมดาสามัญเป็นอย่างมาก เป็นจุดวิกฤต ซึ่งมีอาจให้ความสนใจเป็นเพียงด้านความมั่นคงของรัฐเท่านั้น ผู้คนที่หลากหลายในสังคมไทยควรศึกษาและพัฒนาข้อเสนอ ของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ(กอส.) ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ข้อเสนอของ กอส.นี้⁷ เป็นความพยายามหนึ่งในระดับนโยบาย ที่จะต่อสู้กับการขยายตัวของอำนาจนิยม ที่คิดว่าการใช้อำนาจ กำลังเงิน กำลังอาวุธ จะเป็นหนทางหลักที่แก้ปัญหาได้

ภาคประชาชนจะต้องรวมตัวกันคลี่คลายปัญหา เพื่อขจัดสภาพที่ประชาชนต้องตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงครั้งนี้ โดยเห็นพ้องร่วมกันว่า สันติภาพ น่าจะมีความหมายกว้าง จะต้องบูรณาการในเรื่องของสันติภาพให้ครอบคลุมถึง ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และทรัพยากรที่ยั่งยืนด้วย สังคมไทยยังขาดองค์ความรู้ในการที่จะจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี เพียงเบื้องต้นรู้แนวทางว่า ต้องช่วยกันสานสายสัมพันธ์ของ

⁷ รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ,เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์,เสนอต่อรัฐบาลเมื่อ 16 พฤษภาคม 2549

ผู้คนในสังคมไทยด้วยความสมานฉันท์ แต่ว่าไม่ยังไม่เห็นขั้นตอน รายละเอียด จึงต้องหาความรู้ร่วมกันไปพร้อมกับการทำงานชุมชน ร่วมกับกลุ่มองค์กร ชวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ และภาคประชาสังคมต่างๆ

ร่วมกันพัฒนาความต้องการของชาวบ้าน ให้เป็นกรอบนโยบายความ มั่นคงของมนุษย์

โดยให้ความสำคัญกับการทำงานในมิติสังคม วัฒนธรรม และการมี ส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการคลี่คลายปัญหาและหาทางออก เปิด ทางเลือกในการแก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้านหรือประชาชนคนสามัญ โดยให้ ประชาชนส่วนใหญ่ได้แสดงความคิดเห็นในมุมมองที่กว้างและลึก มีส่วนร่วม ในการคลี่คลายสถานการณ์ด้วยเนื้อหาและรูปแบบต่างๆ ร่วมกันเสาะ แสวงหาความเข้าใจ การเรียนรู้ใหม่ๆ กับความรู้สึกลึกซึ้ง ความต้องการ อุดมการณ์ของคนธรรมดาสามัญอย่างเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไป เพราะ ไม่มีสูตรสำเร็จในการพิจารณาปัญหาที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับ ประชาชนคนส่วนใหญ่ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลาย

ศึกษาหาความจริง สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

ทั้งนี้ประเด็นเรื่องความยุติธรรม นโยบายรัฐและขบวนการต่อต้าน รัฐ เรื่องความเกลียดกลัวอิสลามและคนไทยพุทธที่มีต่อกันในสังคมไทย เป็นเรื่องละเอียดอ่อน เปราะบาง เป็นผลผลิตของความขัดแย้งและการ ใช้ความรุนแรงที่สะสมมาเป็นเวลายาวนาน และการรับข้อมูลไม่รอบด้าน หรือคนละด้าน ก่อให้เกิดความรู้คนละชุด กับความรู้สึคนละฝ่าย เป็นสิ่ง ที่ต้องการฐานความรู้และฐานงานวิจัยที่หนักแน่นมากพอ และมีกระบวนการ สร้างความรู้ ความเข้าใจ การคลี่คลายอารมณ์ ความรู้สึกที่ซับซ้อนผ่าน กิจกรรม การเคลื่อนไหวทางสังคม

ตลอดจนการเรียนรู้ร่วมกันกับเครือข่ายต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น กลุ่ม

เครือข่ายผู้นำชาวบ้าน เครือข่ายองค์กรชุมชน เครือข่ายผู้หญิง เครือข่ายเยาวชน
เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคต่างๆ เครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายเรียนรู้
ท้องถิ่นเป็นต้น และเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน
ต่างๆ

ร่วมผลักดันสื่อเพื่อสันติภาพ

กระบวนการสร้างมติมหาชนโดยสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์
ที่เสนอข่าวและภาพอย่างรวดเร็ว หากขาดรายละเอียด ความแม่นยำ และ
การวิเคราะห์เจาะลึก เช่น การรายงานเหตุการณ์ความรุนแรงใน 3 จังหวัด
ภาคใต้ จึงกลายเป็นการสร้างความเสี่ยงตกได้ดั่งง่ายดาย ไม่ต่างจาก ก
ารเสนอข่าวการถล่มตึกในกรณี 9/11 ที่ทำให้สาธารณชนทั่วไปสนับสนุนการใช้
อำนาจและความรุนแรงจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น คณะทำงานฯ
จึงเห็นว่าจะต้องให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกับสื่อกระแสหลัก พยายาม
สร้างพื้นที่ในกระบวนการสร้างความเห็นสาธารณะให้มีการเสนอข้อมูลที
วิเคราะห์ สอบสวน สืบค้น และให้มุมมองที่แตกต่างหลากหลายมากขึ้น

คณะทำงานวาระทางสังคม

คณะทำงานวาระทางสังคม เกิดขึ้นจากการปรึกษาหารือ และการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มนักวิชาการและนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาสังคมไทย แสวงหานโยบายและมาตรการที่เป็นรูปธรรมที่แก้ปัญหาอันเนื่องจากการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียม รวมทั้งการแสวงหาแนวทางเลือกเพื่อสังคมที่ดีกว่า

คณะทำงานวาระทางสังคม จึงมีบทบาทในการสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อสาธารณชนและผู้ปฏิบัติงานทั้งในหน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงและวิเคราะห์ภาพรวมเกี่ยวกับสถานการณ์สังคมไทยที่มีผลกระทบต่อประชาชนส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม สร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาสังคม

ลักษณะการทำงาน

เกิดจากความร่วมมือขององค์กรสมาชิกและเครือข่ายต่าง ๆ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อติดตามนโยบายการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ที่มีผลกระทบต่อประชาชนวงกว้าง
2. ส่งเสริมบทบาทภาคประชาสังคมที่จะร่วมอภิปรายประเด็นทางสังคมกับภาครัฐ เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อประชาชนอย่างรอบด้าน
3. สนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายจากภาคประชาชน

กิจกรรม

- จัดเสวนาด้านนโยบาย (Policy dialogue) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากนโยบายทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เช่นสถานการณ์หลังวิกฤตเศรษฐกิจ หลังรัฐธรรมนูญใหม่และโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้โดยยึดข้อผูกพันจากการประชุมสุดยอดว่าด้วยการพัฒนาสังคมของสหประชาชาติ เป็นกรอบขั้นพื้นฐานการผลักดันด้านนโยบาย
- ประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่สะท้อนความคิดเห็นมุมมองความต้องการของประชาชนระดับรากฐาน
- รณรงค์ผลักดันด้านนโยบาย(Policy advocacy) ร่วมกับภาคประชาสังคมในประเด็นทางสังคมที่มีความสำคัญสูง

รายชื่อสมาชิก

1. อ.อมรา พงศาพิชญ์	ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง
จุฬาฯ, ประธานคณะทำงาน
2. อ.สุริชัย หวันแก้ว	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ
3. อ.นฤมล อรุโณทัย	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ
4. อ.นवलน้อย ตรีรัตน์	ศูนย์เศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาฯ
5. อ.วีระ สมบูรณ์	ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม จุฬาฯ
6. ชนิตา จรรยาเพศ	โครงการศึกษาและปฏิบัติการงานพัฒนา
(ไฟกัล)
7. ศิริพร สะโครบานค	มูลนิธิผู้หญิง
8. อ.โคทม อารียา	มูลนิธิสันติภาพและวัฒนธรรม
9. เชษฐา มั่นคง	มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก
10. บัณฑิตย์ ธนชัยเศรษฐวุฒิ	มูลนิธิอารมณ์พงศ์พจน์
11. อ.สำลี ใจดี	กลุ่มศึกษาปัญหาฯ

การจัดการความรู้เพื่อสันติสุขภาวะพื้นที่ภาคใต้ 73

12. อนุสรณ์ ไชยพาน	ศูนย์เผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา
13. ราณี หัสสรังสี	ผู้ประสานงานและ เลขานุการคณะทำงาน
14. สุภาพรพรณ พลังศักดิ์	เจ้าหน้าที่คณะทำงาน
15. รุจิรัตน์ สงวนธรรม	เจ้าหน้าที่คณะทำงาน
16. ดวงพร ริมดุสิต	อาสาสมัครคณะทำงาน

ที่ตั้งสำนักงาน : สถาบันวิจัยสังคม อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ชั้น 5
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถ.พญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กทม. 10330
โทร. 02 218 7392 , 02 2187382

curriculum

“รวมพลังปัญญาค้นสันติสุขภาวะสู่ชาวใต้” โดย

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ร่วมกับ

กระทรวงสาธารณสุข

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

สถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

(วพส.)

สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

(สวรส.ภาคใต้ มอ.)